

अध्याय : एक

शोध परिचय,

१.१ शोध शीर्षक

प्रस्तुत शोध शीर्षक “कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिकाइमा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन” रहेको छ ।

१.२ शोध प्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय नेपाली भाषा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षको ने.पा.शि. ५९८ को परिपूर्यको प्रयोजनका निमित्त तयार पारिएको हो ।

१.३ समस्या कथन

नेपाल भाषा सांस्कृतिक र भौगोलिक विविधताले भरिएको देश हो । यहाँ विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा सांस्कृतिक मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । नेपालमा चार भाषा परिवारहरू क्रमशः भारोपेली, आग्नेली, द्रविडेली र भोट बर्मेली भाषाहरू बोलिन्छ । भारोपेली भाषा परिवार संसारको सबैभन्दा ठूलो भाषा परिवार हो । नेपालको सबैभन्दा बढी मानिसले बोल्ने भाषा नेपाली हो र यो भाषा भारोपेली परिवारका भाषा हो । नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्र भाषा पनि हो । देश भित्रका ४४.६४ प्रतिशत जनताले नेपाली भाषा बोल्दछन् र बुझ्दछन् (राष्ट्रिय जनगणना २०६८) । वास्तवमा नेपाली भाषा माध्यम भाषा, पत्रपत्रिका सञ्चार एवम् साहित्यका विविध विधामा प्रभाव जमाएको भाषा पनि हो । त्यसकारण यो भाषा स्तरीय र त्रुटिविहिन रहन आवश्यक छ ।

नेपालको कुल जनसंख्याको ११.६७ प्रतिशत मानिसले मैथिली भाषा बोल्दछन् (राष्ट्रिय जनगणना २०६८) । नेपालमा मैथिली भाषीहरूको संख्या ३० लाख ९२ हजार ५ सय ३० देखिएको छ । मुलुकका धेरै क्षेत्रहरूमा मैथिलीभाषी वक्ताहरू पाइए पनि यस भाषाको अधिक प्रयोग तराईको २० जिल्ला अन्तर्गत सप्तरी, सिरहा, सुनसरी, सर्लाही, धनुषा, महोत्तरी, आदि क्षेत्रमा पाईन्छ । प्राचीन भाषा र लामो इतिहास बोकेको मैथिली भाषाको आफ्नो कला सांस्कृतिक र लिपी रहेको छ ।

प्रशस्त मात्रामा साहित्य, सृजना स्नातकोत्तरसम्मको अध्ययन कार्यक्रम संचालन भएको देशको ठूलो भाषा भएपनि मैथिली भाषा क्षेत्रीय भाषाको रूपमा सीमित रहेको छ । त्यसैले मैथिली मातृभाषीहरूलाई आफ्ना आवश्यकताहरू पूरा गर्न राष्ट्रिय भाषा नेपाली

सिक्न र बोल्नु अनिवार्य देखिन्छ । नेपाली भाषा सिक्ने र बोल्ने क्रममा मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरू प्रशस्त मात्रामा त्रुटि गर्दछन् । यसरी मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली बोल्दा वा सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण नै यस शोधको मुख्य समस्याको विषय हो ।

मैथिली र नेपाली एकै भाषा परिवारको भाषा भए पनि यी दुई भाषाको संरचनामा प्रशस्त विभेद पाइन्छ । नेपाली भाषा सरकारी कार्यालय संचार, शैक्षिक र माध्यम भाषा भएकोले मैथिली भाषीहरूले सिक्नै पर्ने अनिवार्यता देखिन्छ । यसरी मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा प्रशस्त मात्रामा त्रुटि गर्ने सम्भावना रहने हुन्छ र यस्ता त्रुटिहरूको क्षेत्र पहिचान गरेर त्यसको निराकरण गरी स्तरीय नेपाली भाषा सिकाउँदा अपनाउनु पर्ने विधिहरूको निक्कै जस्ता पक्षहरू नै यस शोधपत्रको समस्याहरू हुन् । तसर्थ यस विषय सँग सम्बन्धित रहेका समस्याहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

- क) कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली शब्द उच्चारणमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ?
- ख) ग्रामीण र शहरी क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन् ?
- ग) छात्र र छात्राहरूले गर्ने त्रुटिमा के कस्तो अन्तर पाइन्छ ?
- घ) त्रुटिहरू सुधारका लागि के कस्तो सुझावहरू दिन सकिन्छ ?

१.४ शोधपत्रको उद्देश्य :

समयाअनुकूल पाठ्यक्रमलाई परिवर्तन र परिमार्जन गरि अध्ययन अध्यापन गर्दा गराउँदा मातृभाषाका विद्यार्थीहरूले प्रशस्त त्रुटिहरू गरेका हुन्छ । दोश्रो भाषाको रूपमा नेपाली सिक्नेहरूले अझबढी त्रुटिहरू गरेका हुन्छन् । कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा तथा बोल्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूसँग सम्बन्धित यस शोधका मुख्य उद्देश्यहरू निम्न अनुसार छन् ।

- क) कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु ।
- ख) ग्रामीण र शहरी क्षेत्रका विद्यार्थीहरू गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु ।
- ग) छात्र र छात्राहरूले गर्ने त्रुटिमा पाइने भिन्नता पत्ता लगाउनु ।
- घ) ती त्रुटिहरू हुनका कारणहरू पत्ता लगाई सुधारका लागि सुझाव प्रस्तुत गर्नु ।

१.५ अध्ययनको औचित्य:

नेपाल बहुभाषिक मुलुक हो । नेपाली भाषाइतर विद्यार्थीहरूको नेपाली सिक्नै पर्ने आवश्यकतालाई हेरेर नेपालको दोश्रो ठूलो भाषा मैथिली भाषाका मातृभाषी विद्यार्थीहरू स्तरीय नेपाली सिक्दा र बोल्दा धेरै त्रुटिहरू गर्ने गर्दछन् । नेपाली र मैथिली भाषा बीच रहेका संरचनागत असमानताले गर्दा त्रुटिहरू हुन्छन् ।

उच्चारणगत त्रुटिहरूले अभिव्यक्ति, दुर्बल अप्रभावकारी, अशोभनीय प्रस्तुतिकरण मात्र नबनी अर्थको अनर्थ बन्ने कुरा अवश्यम्भावी छ । उच्चारणगत त्रुटिहरूले भाषाको सिकाइ, लेखाइ र अर्थव्यवस्थामा समेत असर पार्दछ । यसरी भाषा सिकाइलाई सरल अर्थपूर्ण र प्रभावकारी बनाउन उच्चारणगत त्रुटिहरूको निराकरण आवश्यक देखिन्छ । भाषिक शुद्धता कथ्य भाषाको प्रस्तुतीकरणमा भल्किन्छ । यसले शिक्षित व्यक्तित्वको परिचय दिन्छ भन्ने कुरा सबै सामु अवगतै छ । उच्चारणबाट त्रुटिहरूका विषयमा गरिने अध्ययनले भाषाको शुद्धता र स्तरीयतातर्फ अभिप्रेरित गरी दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली पठनपाठनका सन्दर्भमा केही न केही सहयोग अवश्य देखिन्छ । अनुसन्धानका क्षेत्रमा धेरथोर आधार प्रदान गर्ने सम्बन्धित भाषाभाषिको बाहुल्यता भएको क्षेत्रमा शुद्ध नेपाली शिक्षण गर्न सहयोगी हुने तथा आधारभूत मातृभाषा भन्ने वर्तमान परिप्रेक्षमा भाषिक प्रभावका कारण हुने अशुद्धतालाई हटाउन पनि यसले सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ ।

हालको शैक्षिक प्रक्रियामा आधारभूत तहलाई अनिवार्य गरिएको छ । जग बलियो भयो भने घर बलियो हुन्छ भन्नेभै शिक्षाको यस आधारभूत तहलाई नै प्रथमतः मजबुत र सुदृढ बनाउन ध्यान पुऱ्याउन सकेको खण्डमा शिक्षाका माथिल्लो तहमा अपेक्षाकृत सफलताको स्वाद लिन सकिन्छ । आधारभूत तहमा हासिल गरेको ज्ञान सीप र अभिवृद्धिमा बालकको भविष्य निहित हुने हुँदा भाषा सिक्ने क्रममा तल्लो तहदेखि नै उनीहरूले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको निराकरण तर्फ पाइला चाल्नु आवश्यक देखिन्छ । यसका लागि शुद्ध भाषा उच्चारणसँग उन्मुख गराउनु आधारभूत तहमा नै उनीहरूले भाषा सम्बन्धीत त्रुटिहरूको अध्ययन औचित्यपूर्ण छ ।

अतः यो अध्ययन मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूलाई स्तरीय भाषा शिक्षण गर्दा अथवा इच्छुक मैथिली भाषी व्यक्तिले नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने सम्भाव्य त्रुटिहरूको क्षेत्र पहिचान गरी आवश्यक सुधारात्मक उपायहरूको अवलम्बन गर्दै त्रुटिहरूको निराकरण गरी मानक नेपालीभाषाको उच्चारण सीप विकास गर्ने दृष्टिले यो अध्ययन औचित्यपूर्ण देखिन्छ ।

१.६ शोधको सीमाङ्कन:

कुनै पनि योजना वा अनुसन्धानको कार्य गर्दा सीमाभित्र रहेर गर्नुपर्छ । कार्यको सिमाङ्कनले कार्यलाई निश्चित दिशा र क्षेत्र प्रदान गर्दछ र यसले कार्यलाई सन्तुलित पनि बनाउछ । त्यसैले कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरू स्तरीय नेपाली भाषा सिकाइमा वा नेपाली भाषा शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूमा यो शोधकार्य आधारित रहेको छ । यो शोधलाई निम्न सीमाभित्र सिमित पारिनेछ ।

- क) प्रस्तुत अध्ययनमा धनुषा जिल्ला गोदार स्रोत केन्द्रका ४ वटा विद्यालयका कक्षा ८ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई मात्र समावेश गरिएको छ ।
- ख) यस अध्ययनलाई उच्चारणगत त्रुटिहरूको पहिचान, वर्णन, विश्लेषण र कारणहरूमा सीमित गरिएको छ ।
- ग) प्रस्तुत अध्ययन मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाका वर्णन र शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषणमा सीमित रहेको छ ।
- घ) प्रस्तुत अध्ययनमा कक्षा ८ मा अध्ययनरत २० छात्र र २० छात्रा गरी जम्मा ४० छात्र छात्राहरू मात्र समावेश गरिएको छ ।
- ङ) अन्य भाषाभाषीका छात्रछात्रा गरी जम्मा १० जना भाषिकेतर विद्यार्थीहरू रहेको ।

१.७ शोधपत्रको रूपरेखा :

प्रस्तुत शोधपत्रको रूपरेखा यस प्रकार रहेको छ ।

- अध्याय- १ शोधको परिचय
- अध्याय- २ पूर्वकार्यको अध्ययन र सैद्धान्तिक अवधारणा
- अध्याय- ३ अध्ययन विधि तथा प्रक्रिया
- अध्याय- ४ व्याख्या तथा विश्लेषण
- अध्याय- ५ उपसंहार
- निष्कर्ष
- सुझाव
- शैक्षिक प्रयोजन
- समावेश शीर्षकहरू
- सन्दर्भ सूची
- परिशिष्ट
- व्यक्तित्व

अध्याय दुई

पूर्व कार्यको अध्ययन र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ पूर्वकार्यको अध्ययन

पूर्वकार्यको अध्ययन विना वर्तमानको कार्य सफल हुन सक्दैन । त्यसैले जुनसुकै खोजमूलक कार्यगर्नु अगाडि त्यस सम्बन्धित भएका पूर्वकार्यहरु माथि एक नजर राख्नाले सम्बन्धित विषयमा के कति कार्य भएका छन् र के कति कार्य हुन बाँकी छन् भन्ने कुराको जानकारी हुन्छ र यसले शोधक्षेत्रमा हुने पुनरावृत्तिलाई निर्मूल पार्नुका साथै अनुसन्धान कर्तालाई दिग्भ्रमित हुनबाट जोगाउँछ । यसरी पूर्वकार्य गरी हेर्दा उच्चारण सम्बन्धित त्रुटिको अध्ययन विषयमा केही शोधकार्यहरु भएकाले यसैलाई पूर्वकार्यको समीक्षाको रूपमा लिन सकिन्छ । नेपाली-मैथिली भाषा सम्बन्धित यस क्षेत्रबाहेक अरु क्षेत्रहरुमा पनि केही विद्वान तथा विद्यार्थीहरुले कलम चलाएको देखिन्छ । तसर्थ पूर्वकार्यको आवश्यकता महसुस गरी त्रुटि विश्लेषणसँग सम्बन्धित यस पूर्वका प्रमुख कार्यहरुलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

खड्का (२०५५) द्वारा सुर्खेत जिल्लाका कक्षा ५ मा अध्ययनरत थारुभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्ने त्रुटिको अध्ययन शीर्षकमा शोध प्रस्तुत गरिएको छ । थारु भाषी विद्यार्थीहरुले शब्द उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउनु त्रुटिहरुको प्रकृतिगत अध्ययन विश्लेषण गर्नु र निष्कर्षका आधारमा सुझावहरु प्रस्तुत गर्नु यस अध्ययनका उद्देश्यहरु रहेका छन् । सुर्खेत जिल्लाका दुई वटा विद्यालयका कक्षा ५ मा अध्ययनरत थारुभाषी विद्यार्थीहरु छनौट गरी गरिएको यो अध्ययन वर्ण उच्चारण र शब्द उच्चारणमा हुने उच्चारणगत त्रुटिहरुको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको र अन्तमा निष्कर्ष र सुझाव सहित पेश गरिएको छ ।

गौतम (२०५९) द्वारा कक्षा ५ पूरा गरेका राजवंशी भाषी विद्यार्थीहरुले गर्ने त्रुटिहरुको विश्लेषण शीर्षकमा शोध प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा कक्षा ५ उत्तिर्ण विद्यार्थीहरुको वाक्य गठन, लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा पद संगति त्रुटिहरुको विश्लेषण गर्न वर्ण विन्यासमा विद्यार्थीहरुले गर्ने त्रुटिहरु पत्ता लगाउनु र निष्कर्षका आधारमा प्रस्तुत गर्ने जस्ता उद्देश्यहरु रहेका छन् । यस अध्ययनमा दक्षिण पूर्वी मोरङका राजवंशी भाषी विद्यार्थीहरुले अध्ययन गर्ने दश वटा विद्यालयका १०० जना विद्यार्थीहरुलाई नमूनाको रूपमा लिएको छ । यसमा वाक्य निर्माणको खाली ठाउँ भर्ने, श्रुतिलेखन आदि जस्ता परीक्षणहरुको प्रयोग गरी सामग्री संकलन गरिएको छ । यस अध्ययनमा लिङ्ग, वचन,

पूरुष आदर, वर्णविन्यास, ह्रस्व, दीर्घ, हलन्त, पदयोग र पदवियोग, विराम चिन्ह, शिरविन्दु, मात्रा लोप आदि उच्चारण क्षेत्रमा हुने त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

वानिया (२०६०) द्वारा कक्षा ५ मा अध्ययनरत लिम्बु मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । यस शोध पत्रको मुख्य उद्देश्य कक्षा ५ मा अध्ययनरत लिम्बु भाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु, वर्णन गर्नु विश्लेषण गर्नु, त्रुटि हुनाको कारण पत्ता लगाउनु र निष्कर्ष निकाली निराकरण गर्नु र सुझाव दिनु हो ।

भट्ट (२०६१) द्वारा कक्षा ५ मा अध्ययनरत दार्चुली भाषा हुने विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने उच्चारणबाट त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण नामक स्नातकोत्तर शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । यो अनुसन्धानको मुख्य उद्देश्य दार्चुली भाषीका हुने विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटि क्षेत्र पहिल्याउने उक्त त्रुटिहरूको वर्णन विश्लेषण गर्ने त्रुटिको तालिकीकरण गरी प्रतिशतमा निर्धारण गर्नु र ती त्रुटिहरूको निराकरण र उपायहरू प्रस्तुत गर्नु रहेको छ ।

खड्का (२०६४) द्वारा सप्तरी जिल्लाका कक्षा ५मा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूको स्तरीय नेपाली शब्दोच्चारण गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन नामक शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधपत्रका कक्षा ५ मा पढ्ने मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु तिनका वर्गीकरण, विश्लेषण गर्नु र निराकरणका लागि उपाय तथा सुझावहरू पेश गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू रहेको देखिन्छ । सप्तरी जिल्लाका १० वटा विद्यालयबाट १०० जना छात्रछात्राहरूलाई नमूनाको रूपमा लिइएको उक्त शोधपत्रमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले अनुनासिक आजका संयुक्त रूपमा आउने च र ट वर्णका शब्दहरूको उच्चारणमा सर्वाधिक त्रुटि गरेको कुरा पाइयो ।

धामी (२०६४) द्वारा कक्षा ५ मा अध्ययनरत बंगाली भाषीका विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य गरेको देखिन्छ । उक्त शोधपत्रमा बाझाड जिल्लाका ग्रामीण क्षेत्रका ५ वटा विद्यालयका ५० जना बंडगाली भाषिका भएका विद्यार्थीहरूलाई छनौट गरिएको छ । उक्त शोधकार्यमा बंडगाली भाषी विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिको क्षेत्र पहिल्याउनु वर्णन विश्लेषण गर्नु तथा त्रुटिहरूको निष्कर्ष निकाली निराकरणका लागि सुझावहरू पेश गर्नु उद्देश्य रहेको छ भने बंडगाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले धोषत्व, प्राणत्व वर्णका उच्चारणमा

अनुनासिकता स्वरागमन संयुक्त वर्ण हलन्त अजन्त रेफ शब्दोच्चारणमा सर्वाधिक त्रुटि गरेको र ती त्रुटिका कारण सहित सुधारका लागि सुभावहरु प्रस्तुत गरिएको छ ।

पौडेल (२०६४) द्वारा बारा जिल्लाका कक्षा १० मा पढ्ने थारुभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषामा गर्ने त्रुटिहरुको विश्लेषणात्मक अध्ययन शीर्षक तयार पारिएको यस शोधपत्रमा त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणाको प्रस्तुतिको साथै सस्वर पठन, शब्दोच्चारण, वर्णविन्यास र वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरु पत्ता लगाउने त्रुटिहरुको तुलनात्मक अध्ययन विश्लेषण गर्नु र प्राप्त निष्कर्षका आधारमा सुभावहरु प्रस्तुत गर्ने उद्देश्यहरु रहेका हुन् । क्षेत्रीय सामग्री संकलन विधिमा आधारित उक्त शोधपत्रमा बारा जिल्लाका सहरी र ग्रामीण क्षेत्रका सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालय गरी जम्मा ४ वटा विद्यालयहरुबाट १०/१० जना (५ जना छात्र र ५ जना छात्रा) विद्यार्थीहरुलाई नमुनाका रूपमा लिई उनीहरुको श्रुतिलेखन, सारांस पढ्न स्वतन्त्र लेखन र शब्दोच्चारण आदिमा परीक्षण गरी तयार पारिएको यस शोधपत्रमा जम्मा ६ अध्यायहरु रहेका छन् । वर्ण गठनका वारेमा पदसंगती मिलाउन नसकेर थारुभाषी विद्यार्थीहरुबाट विशेषगरी कर्ता र क्रियाको सङ्गती नमिलेर त्रुटि भएको देखाइएको छ । शिरविन्दु, चन्द्रविन्दु, हलन्त, श, ष, स, ब, व, क्ष छे छया सम्बन्धी बढी त्रुटिहरु गर्ने गरेको देखाइएको छ । त्यसै गरी शहरी क्षेत्रका भन्दा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यालयका विद्यार्थीहरुले तुलनात्मक रूपमा बढी त्रुटि गरेको निष्कर्ष यस शोधपत्रमा देखाइएको छ । त्यस्तै व्याकरण विधि, आगमन विधि, व्याख्यान विधि अपनाउँदै शिक्षण गरेका त्रुटि कम गर्न सकिन्छ भन्ने सुभाव पनि यस शोधपत्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

खतिवडा (२०६५) द्वारा भापा जिल्लाका कक्षा ५ मा अध्ययनरत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्ने त्रुटिहरुको अध्ययन शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । त्यस शोधपत्रमा भापा जिल्लाका राजवंशी जातिको बाहुल्यता भएको क्षेत्रका कक्षा ५ का ५० जना विद्यार्थीहरुलाई ८० मध्ये ४० वटा शब्दोच्चारण गरी टेप रेकर्ड गरिएको छ । उच्चारण गर्न लगाइएका शब्द र वर्णहरुलाई त्रुटिपूर्ण र ठीक गरी प्रतिशतमा राखिएको छ । जसमा सबभन्दा बढी विद्यार्थीहरुले गरेको शब्द बयालिस (७४%) हो भने सबभन्दा बढी त्रुटि गरेको शब्द बीचमा ३२% हो । जस्तै वर्णोच्चरणको क्रममा य ए रेफ, दन्त शशी वर्ण तथा ण वर्णको उच्चारण गराई त्रुटिहरुको व्याख्या विश्लेषण गरिएको पाइन्छ । निष्कर्षमा स्तरीय नेपाली उच्चारणमा राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थी मातृभाषाको प्रभाव स्पष्ट नियमको जानकारीको अभाव सचेतताको कमी अभ्यासको कमी जस्ता कारणको त्रुटि गरेको उल्लेख

गरिएको छ । तालिम प्राप्त दक्ष, शिक्षकद्वारा बैज्ञानिक व्यवहारीक शिक्षणविधि र मात्रामा शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग तथा बढी त्रुटि गर्ने शब्द तथा वर्णहरूको उच्चारणको अभ्यासमा विशेष जोड दिने सुझाव समेत उक्त शोधमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

गुरुङ (२०७१) द्वारा पर्वत जिल्लाका कक्षा ५ मा अध्ययनरत गुरुङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा अध्ययन गरिएको छ । गुरुङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने उच्चारणगत त्रुटि पत्ता लगाउनु, त्रुटि हुने कारणहरू पत्ता लगाई निष्कर्ष निकाली निराकरणका लागि सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु यस शोधको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । पर्वत जिल्लाका दश वटा विद्यालयका कक्षा ५ मा अध्ययनरत गुरुङ मातृभाषी विद्यार्थीहरू मध्यबाट ८० जना प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनौट गरिएको छ । यस क्रममा वर्ण र शब्द उच्चारणका लागि विभिन्न सम्भावित त्रुटि गर्न सकिने १४० शब्दहरू छनौट गरी शब्द तथा अनुच्छेद उच्चारण गर्न लगाइएको छ । अनुनासिक वर्ण आंगन, आचल, काठमाण्डौ संसार जस्ता वर्णहरू उच्चारणमा ८५ प्रतिशत त्रुटि गरिएको देखिन्छ भनि अन्य शब्द उच्चारणमा ८० प्रतिशत त्रुटि गरिएको देखिन्छ । त्यसै गरी संयुक्त शब्द, पक्का, उन्नति, अच्चम, इज्जत, अध्ययन शब्दहरू उच्चारण गर्न लगाउँदा सबभन्दा कम ५० प्रतिशत र सबभन्दा बढी ८५ प्रतिशत उच्चारण त्रुटि गरिएको देखिन्छ । तसर्थ त्रुटि विश्लेषणको समग्र पक्ष यस अध्ययनमा प्रस्तुत गरिएको छ । विभिन्न पक्षको प्रस्तुतिकरण गरी वस्तु सत्यको लेखाजोखा गरी सुधार ल्याउनु अझ विस्तृत विस्तारित सूक्ष्मता र सम्पूर्णताको खोजी गर्नु थप अनुसन्धानको आवश्यकता देखिएको छ ।

यसरी पूर्वकार्यको अध्ययन गर्दा त्रुटि विश्लेषण सम्बन्धित प्रशस्तै अनुसन्धानहरू भेटिन्छ । विभिन्न मातृभाषी विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन आधारित अध्ययन पनि प्रशस्तै भेटिन्छन् । तर कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिकाइमा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन भएको पाइदैन । उपयुक्त अध्ययनलाई यस अध्ययनका आंशिक आधारहरू मात्र भएको र यस अनुसन्धानसँग सम्बन्धित अध्ययन कञ्चन भा (२०६०) को कक्षा ४ उत्तिर्ण मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण, देवशरण यादव (२०६३) को माध्यमिक तहमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, संजिव खडका (२०६४) सप्तरी जिल्लाका कक्षा ५ मा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली शब्दोच्चारण गर्ने त्रुटि अध्ययन रहेका

छन । यसै अध्ययन परम्परामा प्रस्तुत कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिकाइमा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा अनुसन्धान नभएकोले मैले यस शीर्षकमा अनुसन्धान गर्ने जमर्को गरेको छु ।

२.२ पूर्व कार्यको महत्त्व

कुनै पनि भाषा सिक्दा त्रुटि हुनु स्वभाविक प्रक्रिया हो । भाषा सिकाइको क्रममा सिकारुले पहिलो भाषाबाट सिकेका कुरालाई दोस्रो भाषा सिक्ने क्रममा सिकाइ स्थानान्तरण गरेको पाइन्छ । पहिलो भाषा सिक्ने क्रममा सिकारुले गरेका त्रुटिलाई औल्याएपछि उसले त्रुटिलाई तुरुन्तै परिष्कार गर्दछ भने दोस्रो भाषा सिकाइको क्रममा गरेका त्रुटिलाई पनि उसले क्रमशः परिष्कार गर्दै लैजान्छ । सिकारुले भाषा सिक्दा पहिलो भाषामा भै दोस्रो भाषा सिक्दा सामान्यीकरण गरेर सिकाइमा त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

त्रुटि विश्लेषण सिकारु केन्द्रित हुने भएकाले उसले जति पटक त्रुटि गरेको हुन्छ, त्यसलाई उसले सच्याउदै जाने अवसर प्राप्त गरेमा त्रुटि कम गर्दै आफु सचेत भएर अगाडी बढ्ने प्रयास गर्दछ ।

भाषा सिकाइको क्रममा पहिलो भाषाले सिकारुलाई असर पारेको हुन्छ । उसले स्रोत भाषाबाट सिकेका कुरालाई लक्ष्य भाषामा स्थान्तरण गर्दछ । भाषा सिकाइका क्रममा पहिलो भाषामा भन्दा दोस्रो भाषा सिक्दा विभिन्न किसिमका चुनौतिहरू सामाना गनुपर्ने हुन्छ । उसलाई भाषा सिक्दा नेपाली भाषा र इतर नेपाली भाषा भाषीका वर्ण विन्यासले असर गरेको पाइन्छ । यसै क्रममा सिकारुले गरेका त्रुटिहरू पत्ता लगाई सुधार गर्दै लैजान निकै सजिलो हुन्छ । यस अवस्थामा नेपाली भाषीले श, ष, स, व, ब, य, ए, छ्य, क्ष, चन्द्रविन्दु, शिरविन्दु आदिको प्रयोगमा टड्कारो रूपमा सामाना गरेको पाइन्छ । त्रुटिले भाषा सिकाइको प्रकृति र प्रवृत्तिलाई संकेत गर्दछ । यसबाट स्कूलले प्रकृति र प्रवृत्ति थाहा पाएका उसले सामग्री छनौट शिक्षण विधिको छनौट गर्न र प्रयोग गर्न पाउने भएकाले उचित मार्ग दर्शन प्रदान गर्नका साथै सिकारुको भाषा विकास प्रक्रियामा त्रुटिको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । त्रुटि विश्लेषणबाट मनोभाषा विज्ञानका सिद्धान्तहरूको परिक्षण गर्न सहयोग पुग्नका साथै स्रोत भाषाका प्रभावले लक्ष्य भाषा सिक्दा विभिन्न किसिमका सरलता र जटिलताको सामाना गनुपर्ने स्थितिलाई औल्याउन सहयोग पुग्ने भएकाले पूर्वकार्यको अध्ययन गर्नु अति नै महत्वपूर्ण रहेको छ ।

२.३ त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

२.३.१ परिचय

त्रुटिविश्लेषण भाषाको शिक्षणसँग सम्बन्धित व्यतिरेकी विश्लेषणपछिको नवीन पद्धति हो । नेपाली भाषा शिक्षणका क्रममा पनि त्रुटिविश्लेषण एक नवीन र चर्चित विषयको रूपमा देखापरेको छ । कुनै पनि भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटिहरू हुन एक सहज र स्वभावीक प्रक्रिया हो । यसरी भाषा सिकाइको क्रममा हुने त्रुटिहरूको गहन अध्ययन विश्लेषण गरी जसको निराकरण त्रुटिविश्लेषणको विशेष महत्व रहन्छ ।

भाषा सिकाइ एक जटिल प्रक्रिया हो । पहिलो भाषा वा मातृ भाषा सिक्न सिकारुलाई गाह्रो पर्दैन । किनभने सिकाइको वातावरण सहज हुन्छ तर दोश्रो भाषा वा लक्ष्य भाषा सिक्दा पहिलो भाषाले प्रभाव पार्ने भएकोले सिकाइ कठिन हुन पुग्छ । त्रुटि विश्लेषण भाषा सिकाइमा त्रुटि कहाँ र के कति कारणले हुन सक्छ भन्ने विश्लेषण गरेर त्यसको निराकरण सहित उपायको खोजी गर्ने पद्धति भएकोले भाषा सिकाइमा यसको विशेष महत्व छ । भनिन्छ त्रुटि विना भाषा सिकाइ सम्भव छैन किनभने मानिसले भाषा सिक्ने कार्य गर्दछ, सुगा जस्तो रट्ने कार्य गर्दैन । सिकारुहरूमा सिकाइको प्रक्रिया कसरी चल्छ, सो जान्नको लागि उनले सिक्दै गरेको भाषामा पाइने त्रुटिको अध्ययन भाषाको वर्णविन्यास, वाक्यगठन, व्याकरणलेखन, पठन र उच्चारण आदि विभिन्न भाषिक एकाईमा हुने गर्दछ । यी मध्ये उच्चारणबाट हुने त्रुटिलाई यहाँ विशेष महत्वका साथ अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

यसरी त्रुटिविश्लेषण यस्तो प्रायोगिक अध्ययन हो । जसले स्थापित सिद्धान्त तथा पूर्वानुभवहरूलाई वास्तविक भाषा सिकाइका क्रममा कसी लगाउने काम गर्दछ । यति मात्र नभएर त्रुटि विश्लेषण प्रायोगिक भाषा विज्ञानको एउटा स्वतन्त्र र गहकिलो विद्याका रूपमा विकसित हुँदै गएको अनुभव हुन्छ । परम्परागत रूपमा असफलता र बौद्धिक कमजोरीको प्रतीककारूपमा मानिने त्रुटिको धारणालाई अस्वीकार गर्दै यसलाई आज भाषा सिकाइको सहज र स्वभाविक एवम अभिन्न अंगको रूपमा लिइन्छ । एक अर्को दृष्टिकोण अनुसार विद्यार्थीको भाषिक त्रुटिको अध्ययनलाई अन्तरभाषाको अध्ययनको रूपमा लिने गरिएको पाइन्छ । स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषा बीचको विकासशील अन्तर स्थितिलाई संकेत गर्दछ । साथै त्रुटि सिकाई प्रक्रियाको प्रकृति तथा प्रकृति हो र त्रुटि सफलताको सिठी वा धोतक हो । त्यसैले त्रुटिलाई विभिन्न दृष्टिकोणले केलाउने काम गरिएको छ ।

२.३.२ सैद्धान्तिक आधार

त्रुटि विश्लेषण तथा अनुसन्धान कार्य खोजमूलक प्रयोगात्मक कार्य हो । जसमा अध्ययनका क्रममा फेला परेका ब्यवहारिक प्रक्रियाका आधारमा सिद्धान्त तथा कार्य गरिने हुन्छ । तथापी यस्तो प्रयोगात्मक कार्यका लागि पनि सैद्धान्तिक पृष्ठभूमिको आवश्यकता पर्दछ । त्रुटि विश्लेषणको क्रममा विभिन्न विद्या वा एकाई चयन गर्नुपर्ने हुन्छ । यस अन्तर्गत यहाँ उच्चारणगत त्रुटिहरूको सेरोफेरोमा नै यस अध्ययनलाई सिमित गरिएको छ । जुनसुकै कोटिको पद्धति अपनाए पनि त्रुटिहरूको अध्ययन, विश्लेषणको समग्र प्रक्रियामा विभिन्न चरणहरू संलग्न हुन्छ । (अधिकारी, २०५३)

२.३.३ त्रुटिको पहिचान :

यस शोधकार्यका लागि सिकारुले त्रुटि गर्न सम्भावित रहेका शब्दहरूको खाका तयार गरी आवश्यक क्षेत्रको तयारी गर्नु पर्दछ । छनौट गरिएका यस्ता शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा सिकारुले के कस्ता कति मात्रामा त्रुटिहरू गर्छन । सो को टिपोट वा रेकर्ड गर्नुपर्दछ । उक्त क्रममा शिक्षार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरू व्यवस्थित अव्यवस्थित वा मूलमध्ये कुन चाहि हो सो को पहिचान गर्ने क्रममा सावधानी पूर्वक अध्ययन गर्नु पर्ने हुन्छ । यस अध्ययनका क्रममा कुन गल्ती खास त्रुटि हो भनी सावधानीपूर्वक पहिचान गरिएको छ ।

२.४ त्रुटिका सम्भाव्य स्रोतहरू:

त्रुटि भाषा सिकारुका क्रममा नै हुने गर्दछ । ती र त्यस्ता त्रुटिहरूका विभिन्न स्रोतहरू र कारणहरू हुन सक्छन् ।

२.४.१ शब्द रचनागत त्रुटि:

दोस्रो भाषा सिकाइमा त्रुटि हुनुमा शब्द रचना पनि एक महत्वपूर्ण कारकको रूपमा रहेको हुन्छ । यस शब्द संरचनाको गतल स्थानान्तरण त्रुटि भइरहेको हुन्छ ।

जस्तै: 'पहाड' शब्दमा 'इया' जोडेर पहाडिया बनाउनेले, हिमाल + इया जोडेर हिमालिया बनाउन सक्छ ।

२.४.२ रूप रचनागत त्रुटि:

भाषा सिकाइमा रूप रचना एक महत्वपूर्ण तरिका वा प्रक्रिया हुन आउँदा यसमा आदररहित एक वचन सर्वनाममा 'हरु' जोडेर बहुवचन शब्द बनाउदा हुने त्रुटिहरू यसभित्र पर्दछ ।

जस्तै : त्योहरु, तिनीहरु, छोरोहरु आदी ।

२.४.३ शब्द प्रयोगगत त्रुटि:

कुनै भाषिक एकाइ वा शब्द कसरी र कहाँ प्रयोग गरिन्छ भन्ने कुरा नजानी अनुपयुक्त ठाउँमा गरिने प्रयोगलाई यस प्रकारको त्रुटिमा राखिन्छ ।

जस्तै : चाउचाउ किनेर पुरस्कार सितैमा जित्नुहोस आदी ।

२.४.४ शिक्षण वा शिक्षकको कमजोरी

विद्यार्थीहरूमा त्रुटिको बृद्धि हुनुमा शिक्षण पनि एउटा कारकका रूपमा रहेको हुन्छ । एक त भाषा शिक्षण आफै मा जटिल कार्य हो र त्यसमा पनि शिक्षण सम्बन्धीत सीप दक्षता र लगनशीलता नभएमा विद्यार्थीले त्रुटि गर्नु स्वभावीक हो । अतः तालिम प्राप्त र दक्ष शिक्षकले सैद्धान्तिक र व्यवहारिक दुवै किसिमले कुशलतापूर्वक शिक्षण गर्नु पर्दछ । पर्याप्त पृष्ठपोषण कुशल भाषा सिकाइका प्रमुख आधारहरू हुन जसले सिकाईमा त्रुटिहरू न्यूनीकरण गर्दै लैजान्छ र त्रुटिहरूलाई कम गर्दछ ।

२.४.५ कमजोर भाषिक पृष्ठभूमि:

भाषा सिकाइमा त्रुटिको बारम्बारता बढ्नुमा कमजोर भाषिक पृष्ठभूमिको महत्वपूर्ण हात हुन्छ । समाजबाट नै उसले राम्रो भाषिक पृष्ठभूमि प्राप्त गरेको छ भने सिकाइमा त्रुटिहरू कम देखा पर्दछन् नत्र भने त्रुटिको बारम्बारता बढ्दै जान्छ ।

२.४.६ वाक्यगत त्रुटि:

लक्ष्यभाषा सिक्दै गरेका व्यक्ति वा शिक्षार्थीको वाक्यमा मातृभाषाको अवरोध वा व्याघातका कारण विभिन्न प्रकारका त्रुटिहरू देखा पर्दछन् । यस्ता वाक्यगत त्रुटिमा पदक्रम र पदसङ्गत पर्दछ ।

२.४.७ पाठ्यस्तुको गलत संयोगन

भाषा शिक्षणका लागि पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको एउटा आधारका रूपमा लिइन्छ । पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकमा पाठ्यबस्तुलाई सही तथा बैज्ञानिक ढंगमा संयोजन गर्नु नै प्रभावकारी र त्रुटिरहित भाषा सिकाईका आधार बनाउनु उपयुक्त किसिमको संयोजनको अभावमा त्रुटिको सम्भावना प्रवल रहन्छ ।

२.५. उच्चारणगत त्रुटिहरूको क्षेत्र

भाषाका दुईवटा माध्यमहरू मध्ये कथ्य भाषा उच्चारणसँग सम्बन्धित हुन्छ । मानवीय उच्चारण अवयवद्वारा उत्पन्न ध्वनिहरू नै उच्चारण हो । बोलाइलाई प्रभावपूर्ण

अर्थपूर्ण र सार्थक बनाउन बक्ताले शुद्ध र स्पष्ट उच्चारण गर्नु आवश्यक छ । भाषा सिक्ने क्रममा सिकारुहरु पहिलो भाषा होस् वा लक्ष्य भाषा होस् जुन भए पनि विभिन्न किसिमका त्रुटिहरु गर्ने गर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरुलाई उच्चारणको पृष्ठभूमिमा रही विभिन्न आधारमा हेर्न सकिन्छ । भाषिक एकाई र सिकाई प्रक्रिया तथा प्रकृतिका आधारमा त्रुटिहरुलाई छुट्याउन सकिन्छ । वर्णविन्यास, रूप पदावली, वाक्य अर्थ, शैली आदिलाई भाषिक एकाईगत त्रुटिहरु भनिन्छ । तर वर्णगत त्रुटि नितान्त उच्चारणसँग सम्बन्धित हुन्छ । उच्चारणगत त्रुटिहरुको पहिचान निम्नानुसार गर्न सकिन्छ ।

२.५.१ घोषत्व सम्बन्धी त्रुटिहरु:

स्वरयन्त्रमा कम्पन उत्पन्न भई उच्चारण हुने सघोष ध्वनिहरु हुन् । जस्तै 'ग', 'घ', 'ज', 'झ', 'ड', 'ढ', 'द', 'ध', 'भ', 'य', 'र', 'ल', 'व', 'ह' आदि सघोष वर्णहरु हुन् । स्वरयन्त्रमा कम्पन उत्पन्न नभई उच्चारण हुने ध्वनिहरु अघोष ध्वनिहरु हुन् । जस्तौ क, च, 'ट', 'त', 'प', 'ख', 'छ', 'ठ', 'थ', 'फ', 'स' अघोष ध्वनिहरु हुन् । सिकारुहरुले सघोष सट्टा अघोष र अघोषको सट्टा सघोष ध्वनिको प्रयोग गरिएका हुन्छन । जस्तै लोग्ने लोकने, किताब किताप, सबै सबै इत्यादी ।

२.५.२ प्राणत्व सम्बन्धित त्रुटिहरु:

ध्यानिको उच्चारणमा कम श्वास प्रयोग भई उच्चारण हुने वर्णलाई अल्पप्राण र उच्चारणमा बढी श्वास लाउने वर्णलाई महाप्राण वर्ण भनिन्छ । त्यस्ता त्रुटिहरुमा अल्पप्राण उच्चारण हुनुपर्नेमा महाप्राण हुन्छ र महाप्राण हुनु पर्नेमा अल्पप्राण उच्चारण हुन्छ । र उच्चारणगत त्रुटि हुने गर्दछ । जस्तै विद्यार्थी विदार्थी, साझा साजा आदि

२.५.३ 'ट' को स्थानमा 'त' र 'त' को स्थानमा 'ट' वर्गी वर्णका उच्चारण :

यस्तो त्रुटिहरु 'ट' (ट, ठ, ड, ढ) वर्गी वर्णलाई 'त' (त, थ, द) वर्गीय वर्णमा उच्चारण गर्दा हुने गर्दछ । जस्तै तेल-टेल, ठाउँ-थाउ आदि ।

२.५.४ 'अ' को उच्चारणमा 'आ' हुने उच्चारणगत त्रुटि:

'अ' वर्णलाई 'आ' वर्णमा उच्चारित गरी यस्ता किसिमका त्रुटिहरु हुने गर्दछन जस्तै अहिले-आहिले, अब-आब आदि

२.५.५ अनुनासिक उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू:

यस्ता त्रुटिहरू अनुनासिक स्वर नासिकय व्यञ्जन र कहिले काहीं अनुनासिक नै उच्चारणनगरी त्रुटि हुने गर्दछ। जस्तै :

पाँच-पाच

आउँदैन-आउदैन

हुँदैन-हुदैन

२.५.६ शब्दको आदिमा आउने 'स' को अगाडी 'इ' वा 'उ' स्वर थपिएर हुने त्रुटि

यसमा शब्दको सुरुमा आउने 'ए' को अगाडि 'अ' वा थपिन आउँदा त्रुटि हुने गर्दछ। जस्तै :

स्थायी-इस्थायी

स्थिति-इस्थिति

२.५.७ 'ण' र 'न' उच्चारणमा हुने त्रुटि:

यस किसिमका त्रुटिहरूमा 'ण' लाई 'न' मा उच्चारण हुने गरेर त्रुटि भएको हुन्छ जस्तै :

नारायण- नारायन

निर्माण-निर्मान

प्रमाण-प्रमान

२.५.८ 'य' र 'ए' को रूपमा उच्चारित त्रुटि:

'य' वर्णलाई 'ए' वर्णमा उच्चारण गरी त्रुटि हुने गर्दछ जस्तै:

कतिपय - कतिपये

तृतीय - तृतीये

धन्यवाद -धन्नेवाद

२.५.९ 'द' र 'ध' को संयुक्त प्रयोगमा 'ध' लोप हुने र 'द' उच्चारण हुने त्रुटि

'द' र 'ध' को संयुक्तमा 'ध' को लोप हुँदा यस्ता त्रुटि देखा पर्दछन्। जस्तै :

शुद्ध - शुदध

सिद्धान्त - सिदधान्त

बुद्ध - बुध

२.५.१० रेफ र संयुक्त 'ऋ' को उच्चारणमा हुने त्रुटि

जस्तै: निर्माण - निरमान

अर्चना - अरचना

मूर्ख - मुरख

२.५.११ उच्चारणमा 'ह' वर्ण लोप हुने

उच्चारणमा 'ह' वर्ण लोप भई उच्चारणगत त्रुटि हुने गर्दछ : जस्तै :

महासचिव - मासचिव

महाजन - माजन

२.५.१२ 'क्ष' को 'छ' को रूपमा उच्चारित

'क्ष' लाई 'छ' को रूपमा उच्चारण गर्दा यस्तो त्रुटि हुन्छ जस्तै :

क्षमा -छेमा

असक्षम -असछेम

पक्ष - पच्छे

२.५.१३ भाषिगत प्रभावमा शब्दको उच्चारणमा हुने त्रुटि

स्रोत भाषाको प्रभावले लक्ष्य भाषामा प्रभाव पार्दा यस्ता त्रुटिहरू पर्दछन् ।

२.६ मैथिली भाषाको परिचय र विशेषता

२.६.१ विषय प्रवेश

नेपाल विविधताले भरिएको मुलुक हो । बहुभाषा, बहुधार्मिकता, बहुजातीयता यस देशको विशेषता हो । अनेकतामा एकताको अभ्यास पाइरहेको भाषाभाषीका देश हो । यो नेपाल क्षेत्रफलको दृष्टिले सानो मुलुक भए पनि यहाँ संसारका चार ठूला भाषा परिवारका १२३ वटा भन्दा बढी भाषाहरू बोलिन्छ । नेपाली यस देशको राष्ट्रभाषा हो । नेपाल अधिकांश जनताले नेपाली भाषा बोल्दछन् भने बाँकी अन्य भाषा बोल्दछन् र नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा प्रयोग गर्दै छन् । नेपाली भाषा बाहेक अन्य भाषाको रूपमा प्रयोग गर्दछन् । नेपाली भाषा बाहेक अन्य भाषालाई राष्ट्रभाषाको संवैधानिक मान्यता प्राप्त भए पनि नेपाली भाषा जति अरु भाषाका विकास भएको छैन । नेपालमा बोलिने भाषाहरू मध्येबाट मैथिली भाषा नेपाली भाषा पछिको दोस्रो प्रमुख भाषा हो । यसका आफ्नै मौलिक साहित्य र संस्कृति छ । वि.स. २०६८ को जनगणना अनुसार नेपाली भाषा बोल्ने जनसंख्या जम्मा

१,१८,२६,९५३ अर्थात कुल जनसंख्याको ४४.६४ प्रतिशत रहेको छ । (राष्ट्रिय जनगणना सन् २०६८)

२.६.२ मैथिली भाषाको परिचय :

मैथिली भाषा दक्षिण एसियाको दुई सन्निकट राष्ट्रहरू (नेपाल र भारत) मा प्रचलित एउटा स्वतन्त्र र सम्भ्रान्त भाषा हो । यो भाषाको लागि तिरहुतिया, देहाति, मंगही आदि पर्यायवाची नाउँको प्रयोग भएको पनि कहिले काँही पाइन्छ ।

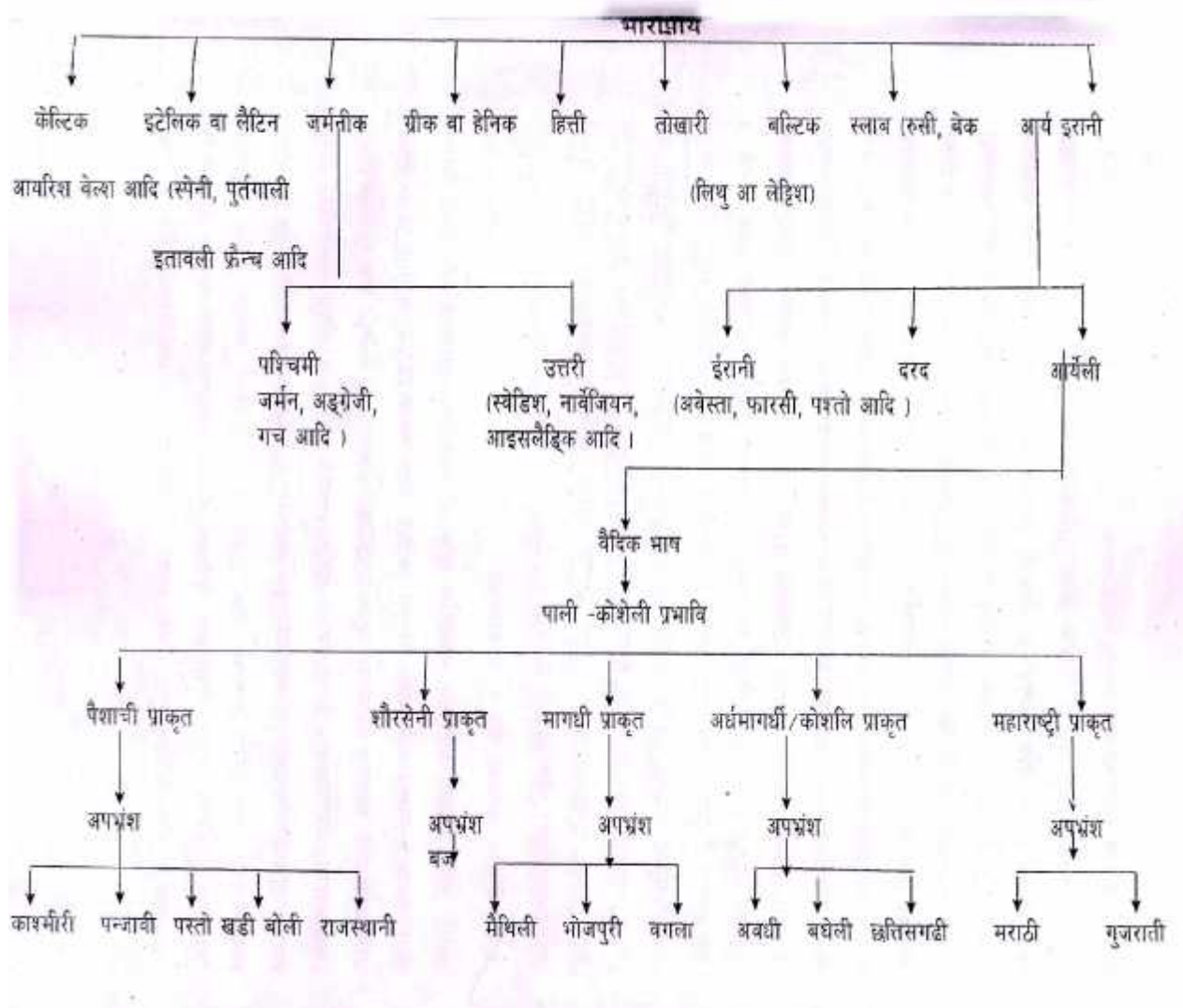
मिथिलालाई राजा जनकबाट शासित ऐतिहासिक प्राचीन राज्य र उनकी पुत्री सीता (रामकी पत्नी) जन्मस्थल मानिन्छ । यो भाषाको नामाकरणबाट नै प्रष्ट हुन्छ । मैथिली यथार्थमा मिथिलाको भाषा हो । विगतमा मिथिला राज्य उत्तरमा हिमाल देखि दक्षिणमा गंगासम्म र कोशी तथा गण्डकी नदीहरूका बीच फैलिएको थियो । प्राचीन ग्रन्थहरूका अनुसार मिथिला भूमिलाई पञ्च नदीहरूको नामले चिन्थे । उक्त राज्यलाई यस क्षेत्र, विदेह र त्रिमुक्ति (तिरहुता) का नामले पनि चिनिन्थ्यो । मैथिली भाषा प्राचीन र ठूलो इतिहास बोकेको भाषा हो । जनक राजाको समय ३००० देखि ६०० ई.पु मानिन्छ । र मैथिली भाषाको समय पनि त्यहीलाई मान्न सकिन्छ । वाल्मिकी रामायण को सुन्दरकाण्ड सर्ग १० श्लोक १०-१९ को आधारमा भनिन्छ कि बहुभाषिक हनुमानजीले अशोक वाटिकामा सीताजीसँग उनकै मातृभाषामा कुरा गरेका थिए । त्यतिवेला मिथिलाञ्चलको लोक भाषा प्राकृत थियो । त्यही प्राकृतिक भाषा आधुनिक मैथिली भाषाको बीज हो । समय समयमा भाषाको स्वरूप परिवर्तन हुनु स्वभाविक प्रक्रिया हो । भाषाको लागि मैथिली शब्दको प्रयोग सबभन्दा पहिला कोलब्रकले गरेको पाइन्छ । तर यसलाई प्रसिद्ध गर्ने श्रेय ग्रीचर्सन महोदयलाई छ । पहिला यस भाषाको लागि तिरहुतिया शब्द को प्रयोग हुन्थ्यो । यस भाषाको आफ्नो लिपि छ जसलाई मिथिलाक्षर वा तिरहुत लिपि भनिन्छ ।

कर्णाटक, सेन र मल्ल कालमा मैथिली भाषालाई विशेष संरक्षण प्राप्त थियो । कर्णाटक राजाहरूको समयमा नै श्री ज्योतिश्वर ठाकुर द्वारा मैथिली भाषाको प्रथम गद्य पुस्तक वर्णरत्नाकरको रचना भएको मानिन्छ । त्यस्तै सेनहरूको समयमा पनि मोरङ देखि मकवानपुरसम्म मैथिली भाषामा अभिलेखहरू रहेको अनेकौं प्रमाणहरू भेटिएको छ । पुरातत्वविद जनकलाल शर्मा लेख्नु हुन्छ कि सेन राजाहरूको स्याह मोहर र ताम्रपत्रमा मैथिली भाषा प्रयोग भएको पाइन्छ । यसबाट सेनहरूको समयमा राजकाजको भाषा मैथिली थियो भनेर प्रमाणित गर्दछ । मल्ल काललाई त मैथिली भाषाको स्वर्णयूग नै भनिन्छ । यस

समयमा काठमाण्डौं उपत्यकामा पनि मैथिली दरवारको भाषाको रूपमा विकसित भएको मानिन्छ । जसको परिणामस्वरूप काठमाण्डौं स्थित राष्ट्रिय अभिलेखालयमा मैथिली भाषाका साहित्यक कृतिहरू (नाटक, गीतहरू) अहिले पनि संरक्षित छन् । यसबाट के थाहा हुन्छ भने मैथिली भाषा नेपालमा बोलिने प्राचिन भाषाहरू मध्ये एक हो ।

२.६.३ मैथिली भाषाको उत्पत्ति

भाषा वैज्ञानिकका अनुसार भारोपेली परिवारको आधुनिक आर्य भाषा मैथिलीको उत्पत्ति माग्धी अथवा गौडी (पूर्वीय) प्राकृती भाषाबाट भएको छ । यसरी उत्पत्तिको दृष्टिले यो भाषा माग्धी, बंगाली, असामिया आदि भाषाको नजिक पर्छ । तर सांस्कृतिक र धार्मिक कारणले यस भाषाको शब्दावली र साहित्य पनि मध्येदेशी प्राकृतग वंशज भाषाहरू अवधी हिन्दी, नेपाली आदिसँग बढी सम्पर्क भएको हुनाले वंगला आदि पूर्वीय भाषा र साहित्यको लक्षण यस भाषामा कमै देखापर्छ । त्रिविक्रममणि त्रिपाठीले भारोपेली भाषा परिवारको परिवारिक वर्गीकरण गरी यसरी देखाएका छन् ।

२.६.४ मैथिली भाषाको क्षेत्र :

मैथिली भाषा मुख्यतय विहार, प्रान्त (भारत) को उत्तरी पूर्वी र नेपालको तराईको पूर्वी क्षेत्रमा करिव तीन करोड जनसंख्याले मातृभाषा बोल्दछन् भन्ने एक सर्वेक्षणले अनुमान गरेको छ । यस भाषाको क्षेत्र व्यापक छ । पश्चिम बंगाल, महाराष्ट्र, मध्येप्रदेश आदि निकटवर्ती जोडिएको क्षेत्रमा पनि केही अंशमा प्रयोग भएको पाइन्छ । नेपालमा मैथिली भाषीको जनसंख्यामा देशको कुल जनसंख्याको करिव ११.६७ प्रतिशत मैथिली भाषा बोल्ने गरिएको पाइन्छ । (केन्द्रीय तथ्यांक विभाग राष्ट्रिय जनगणना सन् २०११) यसको आधारमा मैथिलीभाषा नेपालको दोस्रो प्रमुख भाषा हो । त्यस्तै २०४८ सालको राष्ट्रिय जनगणनानुसार नेपालका ६ वटा जिल्लाहरूका सुनसरी, सिरहा, धनुषा, सप्तरी, महोत्तरी र सर्लाहीमा बोलिने भाषामा मैथिली पहिलो स्थानमा छ भने मोरङमा दोस्रो स्थानमा छ । यसका साथै नेपालको पूर्वमा मेची र पश्चिमतिर रौतहट, बारा, पर्सा, रुपन्देही, कैलाली, आदि जिल्लाहरूमा पनि मैथिली भाषा बोलिने गरेको पाइन्छ । इतिहास शिरोमणि बाबुराम आचार्यको भनाइअनुसार मिथिला क्षेत्र बज्जि गणतन्त्र अन्तर्गत रहेको बेला सप्तरी देखि महोत्तरी र रौतहट, मकवानपुर तथा चितवनसम्म सर्वसाधारण द्वारा मैथिली भाषा प्रयोग हुन्थे । त्यसबखत तराईक्षेत्रको थारुहरूको भाषा पनि मैथिली नै थियो ।

२.६.५ मैथिली भाषाको भेद र उपभाषिका:

समय संगसंगै भाषाको स्वरूपमा पनि परिवर्तन आउनु स्वभाविकै हो । विभिन्न युग,काल र समय परिवर्तन संगसंगै भाषिक प्रयोगमा पनि परिवर्तन हुन्छ । जसको परिणाम स्वरूप भाषामा विभिन्न भेद र उपभेदहरू देखापर्छन् र तिनै भेद र उपभेदहरूले कलान्तरमा भाषिकको रूप लिन पुग्छ । कुनै पनि प्रमाणीक भाषामा क्षेत्रीय उपभाषाहरूको निर्माण हुनु नौलो मानिदैन । भाषामा दुई कारणले भेद उपभेद कायम हुन जान्छ ।

पहिलो कारण भौगोलिक क्षेत्रीयता र दोस्रो कारण चाहीं समाज हो । क्षेत्रीय उपभाषा भू-गोल केन्द्रित हुन्छ । भने सामाजिक उपभाषा वर्ण वा समुदाय केन्द्रित हुन्छ । अंग्रेजी भाषाको अन्य कोटी अंग्रेजी बेलस अंग्रेजी, अमेरिकन अंग्रेजीलाई उदाहरणको रूपमा लिन सकिन्छ । मैथिली भाषाको भेद, उपभेद र भाषिकाको बारे गहिरो अध्ययन अनुसंधान भएको पाइदैन तर मैथिली भाषाका विभिन्न पत्र पत्रिका एवम पुस्तकहरूमा मैथिली भाषाको मानक स्वरूप तथा क्षेत्रीय र सामाजिक भेद उपभेद वारे चर्चा भएको पाइन्छ । त्यसैको आधारमा

मैथिली भाषालाई भौगोलिक क्षेत्रीय विविधता र सामाजिक विविधता गरी दुई भागमा बाँडेर हेर्न सकिन्छ ।

नेपाली भाषाको विभिन्न स्वरूपहरु बिच एउटा स्वरूपलाई मानक स्वरूप प्रदान गरी लिखित भाषाको दर्जा दिए जस्तै मैथिली भाषाको पनि विभिन्न स्वरूपहरु छन् । जसमा ब्राह्मण जातिले बोल्ने भाषालाई मानक भाषा मानिएको छ ।

मैथिली भाषाको क्षेत्रीय भौगोलिक भाषिक अन्तर्गत नेपाल भित्र सप्तरी, सिरहा, सर्लाही, धनुषा, महोत्तरी सुनसरी तथा नेपाल बाहिर विहार प्रान्त अन्तर्गत दरभंगा, मुज्जफरपुर लगायत अन्य स्थानमा बोलिने मैथिली भाषाबीच प्रशस्त भिन्नता र विविधता पाइन्छ । कति अवस्थामा त एउटै वस्तुको लागि शब्दहरु पनि भिन्दाभिन्दै हुन्छ र वाक्य गठनमा प्रयुक्त क्रियामा विभक्तिमा, सर्वनाम जस्ता व्यकरणात्मक कोटिमा पनि भिन्नता पाइन्छ । यसरी नेपाल भित्र र बाहिर गरी मैथिली भाषाको क्षेत्रीय भाषिका कायम गर्न सकिन्छ ।

कुनै पनि भाषाको सामाजिक भाषिका त्यस भाषाको वक्ताहरुको स्तर, शिक्षा, जाति, धर्म, आर्थिक स्मृद्धि, जीवनशैली आदिको द्योतक हुनसक्छ अर्थात एक जाति वा वर्गले प्रयोग गर्ने भाषा अर्को जाति वा वर्ग भन्दा पृथक हुनसक्छ । मैथिली भाषिक समुदायमा जाति एउटा प्रमुख भेदक तत्वको रूपमा रहेको छ जो सामाजिक उपभाषाको प्रकृति र स्वरूपको स्पष्ट द्योतक समेत रहेको छ । जसअन्तर्गत मैथिली भाषालाई ब्राह्मण भाषिका अर्थात मानक भाषा हो भने यादव, मण्डल, दास, खंग, मुसहर आदि जातिविशेषले बोल्ने मैथिली ब्राह्मणेत्तर भाषिका हो ।

कुनै पुस्तक एवम् शोधपत्रमा भोजपुरी, अवधी, राजवंशी र थारु भाषालाई नै मैथिली भाषाको भाषिका मानिएको पाइन्छ । तर २०४८ सालको संविधानमा यी भाषाहरुलाई स्वतन्त्र एवम् राष्ट्रभाषाको मान्यता दिइएको छ ।

क्र.सं.	ब्राह्मण भाषिका	ब्राह्मणेत्तर भाषिका
१.	बाबुके बोखार लागि गलैन्हि ।	बाबुके बोखार लाईग गेलै ।
२.	तो हमरा देखले ?	तु हमरा दखलि ?
३.	अहाँक बाबुजी घरमे छथि ?	अहाँके बाबु घरमे यक ?
४.	माए चक्कुसँ आम सोहैत छथि ।	माय चक्कुस आम सोहै छै ।

२.६.६ मैथिली भाषाको ध्वन्यात्मक विशेषता

कुनै पनि भाषाको आ-आफ्नो मौलिक संरचनागत विशिष्ट हुन्छन् । तिनै भेदक संरचनात्मक गुणबाट भाषाको अलग अलग पहिचान कायम हुन्छ । मैथिली भाषा भारोपेली भाषा-परिवार अन्तर्गत नै पर्ने भएको भएको स्तरीय नेपाली भाषासँग केही मिल्दो-जुल्दो भएपनि आफ्नै लिपि र छुट्टै भाषा संकेतको प्रयोग गर्ने भएकोले स्तरीय नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक र ध्वन्यात्मक दुवै दृष्टिले मैथिलीभाषा भिन्न रहेको देखिन्छ । स्तरीय नेपाली भाषा र धनुषा जिल्लाको मैथिली भाषामा बीच रहेको ध्वन्यात्मक अन्तरलाई उदारहणसहित प्रस्तुत गरिएको छ ।

धनुषा जिल्लाको मैथिली भाषा	स्तरीय नेपाली भाषा
पइसा	पैसा
पाइन	पानी
अमा	आमा
बाबु	बुवा
भैस	भैसी
घर्	घर
सुनर	सुन्दर
सुरज	सूर्य
चन्द्रमा	चन्द्रमा
बटोही	बटुवा
ह्ल	हलो
कोदाइर	कोदालो
गाम	गाउँ
आइग	आगो
छैठ	छठ
पावैन	पर्व
मेह	मियो
माछ	माछा
केला	केरा

२.६.७ मैथिली भाषाको वर्तमान स्थिति

वि.सं. २०४८ सालमा मैथिली भाषालाई राष्ट्रियभाषाको रूपमा मान्यता प्रदान गरियो । २०४८ सालदेखि नै मैथिलीभाषी मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई प्राथमिक तहमा मातृभाषामा शिक्षा दिइने कानून लागु भएपछि, मैथिली भाषामा प्राथमिक तहका पाठ्यपुस्तक छापिदै आएको देखिन्छ । साथै स्नातकोत्तर तहसम्म मैथिली भाषाको पढाइ सञ्चालित छ ।

मैथिली भाषाको आफ्नै संस्कृति, लिपि, छ तर नेपाली, हिन्दी, अवधी जस्तै मैथिली भाषा पनि देवनागिरी लिपिमै लेखिन्छ । कुनै भाषाको विकासमा सर्वप्रथम त्यस भाषाको व्याकरण, शब्दकोष र साहित्य सृजना हुनु आवश्यक हुन्छ । मैथिली भाषाको व्याकरण र शब्दकोष निर्माणको परम्परा लामो देखिन्छ भने साहित्य सृजना पनि प्रशस्त भएको देखिन्छ ।

वर्तमान स्थितिमा मैथिली भाषामा थुप्रै पत्रपत्रिकाहरू प्रकाशित भएको पाइन्छ र नेपालभित्र स्थानीय स्तरमा विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा छन् । जस्तै मैथिलीभाषा वक्ता भएको जिल्लाहरूमा मैथिली भाषामा रेडियो स्टेशनहरू खुल्नु, मैथिली भाषामा चलचित्र, टेलिसृङ्खलाहरू निर्माण हुनु इत्यादि । त्यस्तै देशभित्र र बाहिर मैथिलीभाषाको विकासको लागि मैथिली अकादमी, मैथिली भाषा संघ जस्ता संघसंस्थाहरूको स्थापना र नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान लगायत त्रि.वि.मा छुट्टै मैथिली विभाग हुनुबाट पनि विगतभन्दा वर्तमानमा मैथिली भाषाको संरक्षण र विकासमा जनसहभागिता र चासो बढेको कुरा प्रमाणित हुन्छ ।

नेपालको दोश्रो प्रमुख भाषाको रूपमा रहेको मैथिली भाषा खोज, अनुसन्धानको अभावमा, नेपाली भाषा जतीको महत्व नपाएको अवस्था, राष्ट्रियस्तरबाट चासोको मौका पाएको देखिन्छ । यसरी मैथिली भाषाको संरक्षण र विकासमा हिलै भएपनि राष्ट्रभित्र र बाहिरबाट प्रयासहरू जुटिरहेको कुरा वर्तमान अवस्थामा औल्याउन सकिन्छ । यहाँ नेपालभित्र मैथिली भाषालाई मातृभाषाको रूपमा बोल्ने वक्ताहरूको संख्यालाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

वर्ष	मैथिली भाषीको संख्या	प्रतिशत
२०२८	१३,२७,२४२	११.४९
२०३८	१६,६८,३०९	११.५१
२०४८	२१,९१,९००	११.८५
२०५८	२७,९७,५८२	१२.३
२०६८	३०,९२,५३०	११.६७

अध्याय : तीन

अध्ययन विधि तथा प्रक्रिया

३.१ अध्ययन विधि :

अनुसन्धानका लागि आवश्यक तथ्याङ्कहरूको संकलन तथा विश्लेषण गर्ने कार्य सहज र सरल रूपमा पूर्ण गर्न बनाइएको प्रक्रिया नै अनुसन्धान विधि हो । यस शोधपत्रमा निर्दिष्ट उद्देश्य पूरा गर्ने दृष्टिले तर्कपूर्ण व्यवस्थित र प्रयोगात्मक योजना बनाई शोधपत्रको विधि निर्माण गरिएको छ । दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिकने धनुषा जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूबाट हुने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्न निम्नानुसार अध्ययन विधि अवलम्बन गरिएको छ ।

३.२. जनसंख्या

मैथिली भाषा बोल्ने सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूको संख्यालाई यस अनुसन्धानमा समावेश गर्न नसकेकोले धनुषा जिल्ला कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई मात्र जनसंख्याको रूपमा लिएको छ ।

३.३ नमुना छनौट

यस अध्ययनका लागि आवश्यक सामग्री संकलन गर्न नमुनाको रूपमा धनुषा जिल्ला गोदार स्रोत केन्द्र भित्रका ४ वटा सामुदायिक विद्यालय बाट कक्षा ८ मा अध्ययनरत १०/१० जना गरी ४० जना मैथिलीभाषी छात्रछात्राहरूलाई प्रयोजनमूलक नमुनाको रूपमा लिइएको छ । जसमा ५ जना छात्र र ५ जना छात्रालाई समावेश गराइएको छ । उच्चारणगत त्रुटिहरू पत्ता लगाउन वर्ण र शब्द उच्चारण लागी विभिन्न सम्भावित क्षेत्रको पूर्वानुमान गरेको १०० वटा शब्दहरू छनौट गरिएको छ ।

३.४ सामग्री संकलनको स्रोत

यस अध्ययनका लागि सामग्री संकलन गर्न ४ वटा विद्यालयबाट छानिएका ४० जना विद्यार्थीहरूलाई शब्दहरू उच्चारण गर्न लगाइएको छ । प्रश्नावलीका १०० वटा शब्दहरू समावेश गरी शब्दोच्चारण र वर्णोच्चारण गर्न लगाइएको छ । १०० शब्द मध्ये शब्दोच्चारणका लागि १०० वटा शब्दहरूलाई छुट्याइएको छ । ती शब्दहरू विद्यार्थीहरूलाई पालैपालो उच्चारण गर्न लगाएर टेप रेकर्ड गरिएको छ । अध्ययनमा थप जानकारी प्राप्त गर्नका लागि एक अनुच्छेद पढ्न लगाई कुन शब्दोच्चारणमा अशुद्ध गर्दछन् । कापीमा

टिपिएको छ, टिपिएका र रेकर्ड गरिएका सामग्रीहरूलाई बारम्बार गणना गरी कस्ता त्रुटिहरू कसरी भएको छ, भनी व्याख्या विश्लेषण समेत गरिएको छ ।

३.५ तथ्याङ्क विश्लेषण तथा व्याख्या

विद्यार्थीहरूलाई उच्चारण गर्न लगाइएका शब्दहरूको रेकर्ड गरी के कति त्रुटिहरू छन् ? त्यस्ता त्रुटिहरूको संख्या के कति छ, र कस्तो प्रकारको त्रुटि कति विद्यार्थीहरूले गरे ? तिनीहरूको संख्या र प्रतिशत तालिकीकरण गरेर देखाइएको छ । उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरूका सम्भाव्य पक्ष पत्ता लगाई विश्लेषणात्मक, वर्णनात्मक विधि अपनाई प्रस्तुत गरिएको छ र सोही प्रस्तुत अनुसार निष्कर्ष निकाली त्यसकै आधारमा सुझावहरू पेश गरिएको छ ।

वास्तवमा यो शोधपत्र लेख्ने क्रममा गरिने अध्ययनले मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको अध्ययन गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी आवश्यकता अनुसार सुधारका लागि सुझाव पेश गरी स्तरीय नेपाली भाषा शब्दोच्चारण सीप विकास गर्न सघाउनु हो ।

अध्याय : चार

व्याख्या र विश्लेषण

४.१ मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू:

त्रुटि विश्लेषणको प्रयोग भाषा शिक्षण हो । मानक नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा शब्दहरू तथा वर्णहरू शुद्ध र स्पष्ट उच्चारण गर्नुपर्ने हुन्छ । त्रुटि विश्लेषण खास गरी विद्यार्थीहरूले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिसँग सम्बन्धित भएर गरिने विश्लेषण भएकोले विद्यार्थीहरूले कस्ता कस्ता वर्णहरूमा कसरी त्रुटि गर्दछन् कस्ता शब्दमा त्रुटि गर्छन् भने कुराहरूको विश्लेषण गरिने हुँदा स्तरीय नेपाली भाषा शिक्षणमा यसले महत्वपूर्ण सहयोग गर्ने मेरो ठम्याइ छ । यहाँ स्तरीय नेपाली मानक भाषाको उच्चारणबाट विचलित भई वर्ण र शब्दको तहमा गरिएका अस्पष्ट र अशुद्ध उच्चारणलाई त्रुटिपूर्ण ठानी सोही अनुसार ध्वनी उच्चारणका लागि सम्भाव्य र सामान्य दुवै प्रकारका शब्दहरू छनौट गरी व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । आठ कक्षामा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले शुद्ध नेपालीको उच्चारणबाट विचलित भई वर्ण र शब्दमा गरेको अस्पष्ट र अशुद्ध उच्चारणलाई त्रुटिपूर्ण उच्चारण मानी सोही अनुरूप व्याख्याविश्लेषण र तालिकीकरण गरिएको छ ।

यस अनुसन्धानमा धनुषा जिल्ला आठ कक्षामा अध्ययनरत ४ ओटा विद्यालयका १०/१० जना मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई नमूनाको रूपमा छनौट गरी अध्ययन अनुसन्धान गर्दा ती ४० जना विद्यार्थीहरूले उच्चारण गर्दा उच्चारण क्षेत्रहरू छुट्याई ती विभिन्न क्षेत्रसँग सम्बन्धित शब्दहरू उच्चारण गर्न लगाइएको छ ।

४.२ अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धित त्रुटिहरू :

धनुषा जिल्लाका आठ कक्षामा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई अनुनासिक स्वर उच्चारणमा कठिनाई भएको यस अनुसन्धानले देखाएको छ । अनुनासिकको उच्चारण गर्दा स्वरलाई अनुनासिकमा परिणत गर्नुका साथै अनुनासिकको उच्चारण छाडेर शुद्ध स्वर र व्यञ्जनको समेत उच्चारण गरेको पाइयो । कोमल तालु केही तल भरेर सास मुखतिर बाट रोकी नाकबाट फेरी उच्चारण गरिने वर्णहरू नासिकय वर्णहरू छन् ।

तालिका नं. १

अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धित त्रुटिहरू

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
आँगन	आगान
आँचल	आचाल
काठमाडौँ	काठमाण्डौ
संसार	सन्सार
भँगालो	भागालो
लगाउँछ	लगाउछ
हिँडछ	हिन्छ
बेसीँ	बेसी

यस प्रकारका त्रुटिपूर्ण उच्चारणलाई त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने विद्यार्थी संख्याका आधारमा तालिकामा देखाएर प्रष्ट पारिएको छ । तालिकाका कुल ५० जना विद्यार्थीहरूमा त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत देखाइएको छ ।

तालिका नं. २

अनुनासिक वर्णको उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
आँगन	३८	७६
आँचल	३९	७८
काठमाडौँ	४२	९२
संसार	४२	८४
भँगालो	४२	८४
लगाउँछ	४३	८६
हिँडछ	३८	७६
बेसीँ	४३	८६

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

माथिको तालिकाबाट के स्पष्ट हुन्छ भने मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारणमा अधिकाधिक त्रुटि गरेको पाइयो । जसमा आँगन र हिंडछ शब्दमा ७६ प्रतिशत छ भने अन्य शब्दमा केही कम पाइएको छ भने लगाउँछ र बेसी भगले लगाउँछ जस्ता शब्दमा ८६ प्रतिशत त्रुटि देखिन गएको छ ।

४.३ संयुक्त व्यञ्जन भएका वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू:

धनुषा जिल्लाका मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरूको उच्चारण गर्दा वर्ण लोप र आकार बढी गरी त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो । जसलाई तालिकामा यसरी प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३

संयुक्त व्यञ्जन वर्णहरू भनेको शब्दहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू:

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
पक्का	पका
उन्नति	उनति
अचम्म	अचम
इज्जत	इजत
अध्ययन	अध्यान
सम्पन्न	सम्पन
ढाक्दछ	ढाक्छ
चित्त	चित
असाध्यै	असाधै
भाग्य	भागै

तालिका नं. ४

संयुक्त व्यञ्जन भएका उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
पक्का	४५	९०
उन्नति	४४	८८
अचम्म	४४	८८

इज्जत	४०	८०
अध्ययन	४६	९२
सम्पन्न	४६	९२
ढाक्दछ	४६	९२
चित्त	४५	९०
असाध्यै	४४	८८
भाग्य	४४	८८

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

माथिको तालिकाबाट संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरूको उच्चारणमा सबैभन्दा बढी ८० प्रतिशत इज्जत शब्द अध्ययन र सबभन्दा कम पूरक पक्का र चित शब्दमा देखिन आएको पाइएको छ ।

४.४ अ वर्णको उच्चारण गर्दा हुने त्रुटिहरू:

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले प्राय जसो अ वर्णको उच्चारण गर्दा आ उच्चारण गरेको पाइयो । शब्दले आदि, मध्य र अन्त्यमा रहेका वर्णहरूको परिस्थिति अनुरूप उच्चारण गर्दा उच्चारणमा त्रुटि पाइयो जसलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.५ प्राणत्व वर्णहरूको उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू:

कुनै ध्वनिको उच्चारणको लागि श्वासको मात्राको आधारमा ध्वनिहरूको वर्णन वा वर्गिकरण गर्ने आधार प्राणत्व हो । प्राणत्वको आधारमा नेपाली वर्णलाई दुई प्रकारमा विभाजन (अल्पप्राण र महाप्राण) गरिएको छ । कम श्वासको प्रवाह सहित उच्चारण हुने वर्णहरू अल्पप्राण हुन भने अधिक श्वासको प्रवाह सहित उच्चारण हुने वर्णहरू महाप्राण हुन ।

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले खासगरी अल्पप्राणयुक्त वर्णलाई महाप्राण उच्चारण गरेको पाइयो । जसलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ५

प्राणत्वको आधारमा वर्णहरूको उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
लड्यो	लढ्यो
सडक	सरक
पेटी	पेटी
टेम्पो	टेम्फो

प्राणत्वका वर्णहरूको उच्चारण गर्दा त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ६

प्राणत्वका वर्णहरूको उच्चारणमा त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने विद्यार्थी संख्या र त्रुटि प्रतिशत

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
लड्यो	२०	४०
सडक	१५	३०
पेटी	१५	३०
टेम्पो	३०	६०

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

प्राणत्वका वर्णहरूको उच्चारणमा अधिक ड वर्णमा र अन्यमा अलिकम त्रुटि भएको पाइयो ।

४.६ शब्द उच्चारणमा ह वर्ण लोप हुने त्रुटिहरू:

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले शब्दको मध्यस्थानमा आउने ह वा हा वर्णको उच्चारणमा गरिने त्रुटिहरू तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ७

उच्चारणमा ह वर्णको लोप हुने शब्दका त्रुटिहरू

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
ज्हाज	जाज
सहकाल	सकाल
महानगर	मानगर

सहकार्य	सकार्य
साहस	सास
महादेव	मादेव
महाकाली	माकाली
सहनाई	सनाई
सहसचिव	ससचिव
गन्हाएको	गनाएको
पाहुना	पउना

माथिको तालिकामा अधिकांश विद्यार्थीहरूले ह वर्णका उच्चारणमा लोप गराई कतिपय आकारलाई आकारन्त उच्चारण गरेको पाइयो । ह वर्ण लोप गराई त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने विद्यार्थी संख्या र त्रुटि प्रतिशत तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८

उच्चारणमा ह वर्ण लोप गराई त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने विद्यार्थी संख्या र त्रुटि प्रतिशत

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
ज्हाज	२०	४०
सहकाल	२२	४४
महानगर	२२	४४
सम्हाल	३०	६०
सहकार्य	३०	६०
साहस	२०	४०
महादेव	२०	४०
महाकाली	२०	४०
सहनाई	२५	५०
सहसचिव	२५	५०
गन्हाएको	३०	६०
पाहुना	२०	४०

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

प्रस्तुत तालिकामा अधिकांश विद्यार्थीले ह वर्ण लोप गराई आकारान्त उच्चारण गरेको पाइयो ।

४.७ त र ट वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धि त्रुटिहरू

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
बुढा	बुडा
ओडनु	ओढनु
ढिस्को	डिस्को
तोरण	तोर्न
बाढी	बाढी
भुटभुटिन	भुटभुटिन
पटुको	पटुको
ढेडु	ढेढु
टीठलाग्दो	टीटलाग्दो

माथिको तालिकामा अधिकांश विद्यार्थीहरू त र ट वर्णका उच्चारण त को ठाउँमा ट र ट वर्णको उच्चारण स्थानमा त वर्णको त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो । त र ट वर्णको उच्चारणमा त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने विद्यार्थी संख्या र त्रुटि प्रतिशत तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ९

उच्चारण गराउन सबभन्दा बढी त्रुटि टीठलाग्दो शब्द

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
बुढा	३०	६०
ओडनु	३०	६०
ढिस्को	३२	६४
तोरण	२०	४०
बाढी	२०	४०
भुटभुटिन	२०	४०
पटुको	३०	६०
ढेडु	३०	६०
टीठलाग्दो	३०	६०

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

उपयुक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउन सबभन्दा बढी त्रुटि टीठलाग्दो शब्दको उच्चारणमा गरेका छन् । जसमा ६० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । डेढु, बुढा शब्दमा ६० प्रतिशत २० प्रतिशत विद्यार्थीले गलत गरेका हुन् । यसरी 'ट' र 'त' वर्णका वर्णहरूमा 'ट' लाई 'ठ', 'ड' लाई 'ढ' र 'ढ' लाई 'ड' भनी उच्चारण गरेको पाइयो ।

तालिका नं. १०

क्ष र छ वर्णहरूको उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
सूक्ष्म	सुछ्म
इच्छुक	इच्छुक
विछुब्द	विछुब्ध
नक्षत्र	नछ्तर
क्षेत्र	छेत्र
क्षमायाचना	छमायाचना

माथि तालिकामा उच्चारण गराउँदा अधिकांश विद्यार्थीहरू क्ष वर्णको ठाउँमा छ वर्णको उच्चारण गरेको पाइयो । जसमा 'क्ष' वर्णको ठाउँमा छ वर्णको उच्चारण गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ११

संयुक्त शब्दहरूमा प्रयोग

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
सूक्ष्म	३५	७०
इच्छुक	३५	७०
विछुब्ध	३६	७२
नक्षत्र	२५	५०
क्षेत्र	२५	५०
क्षमायाचना	३०	६०

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

उपयुक्त तालिका अनुसार सबभन्दा बढी विछुब्ध इच्छुक र सूक्ष्म शब्दको उच्चारणमा त्रुटि गरेका छन् । यसमा संयुक्त शब्दहरूमा प्रयोग हुने क्ष र छ शब्दहरू उच्चारण गर्न बढी त्रुटि गरेको पाइयो ।

तालिका नं. १२

य र ए वर्ण सम्बन्धित उच्चारणमा गर्ने त्रुटि

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
ऐनकानुन	येनकानुन
समय	समए
यथार्थवादी	अथार्थवादी
अध्येता	अधेता
सक्रिय	सकरिए
उपाध्यय	उपाध्ये
परिचय	परिचे

माथिको तालिकामा उच्चारण गराउँदा अधिकांश मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले य को स्थानमा ए वर्णको उच्चारण गरेको पाइयो । जसमा य को स्थानमा ए वर्ण उच्चारण गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १३

उच्चारण गराउँदा ऐनकानुन शब्द

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
ऐनकानुन	३५	७०
समय	३०	६०
एउटा	२०	४०
यथार्थवादी	३३	६६
अध्येता	३३	६६
सक्रिय	३०	६०
उपाध्यय	३०	६०
परिचय	२०	४०

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

उपयुक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउँदा ऐनकानुन शब्द उच्चारणमा सबैभन्दा बढी ७० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । उपाध्याय सक्रिय यथार्थवादी परिचय, शब्दको उच्चारणमा ३० प्रतिशत देखि ६० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । यहाँ य वर्णको ठाउँमा ए र अ को प्रयोग गरेको पाइयो भने ए को स्थानमा च को प्रयोग गरेका छन् ।

तालिका नं. १४

ण वर्ण सम्बन्धित उच्चारण गर्ने त्रुटि

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
कारण	कारन
प्रमाण	प्रमान
प्राण	प्रान
निर्माण	निर्मान
अनुकरणीय	अनुकरनीय
संरक्षण	सन्रछन
श्रेणी	सरेनी
रमणीय	रमनीए

ण वर्णको स्थानमा न वर्णको उच्चारण गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १५

ण वर्णको उच्चारणमा गर्ने त्रुटि विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
कारण	२०	४०
प्रमाण	३५	७०
प्राण	३५	७०
निर्माण	३५	७०
अनुकरणीय	३५	७०
संरक्षण	३६	७२
श्रेणी	३४	६८
रमणीय	३०	६०

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

उपयुक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउदा सबैभन्दा बढी त्रुटि प्रमाण शब्दको उच्चारणमा ७० प्रतिशतले गरेका छन् भन्ने रमणीय, अनुकरणीय, कारण, श्रेणी उच्चारण ४० देखि ७० प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेका छन् । यहाँ ण वर्णको स्थानमा न वर्णको प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेका छन् ।

तालिका नं. : १६

रेफ सम्बन्धित उच्चारणगत त्रुटि

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
निर्जन	निरजन
प्रचारप्रसार	परचारपरसार
क्रमिक	करमिक
दुर्घटना	दुरघटना
स्वर्गवास	सोरगवास
वर्ष	बरस
धर्ती	धरती
मर्मत	मरमत
भ्रम	भरम
मृत्यु	मिरतु

मैथिली भाषी विद्यार्थीले रेफ सम्बन्धित गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरू र त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशतलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १७

रेफ सम्बन्धित गर्ने त्रुटि विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
निर्जन	३५	७०
प्रचारप्रसार	३६	७२
क्रमिक	३७	७४
दुर्घटना	३७	७४
धर्ती	२५	५०
मर्मत	२०	४०

भ्रम	२०	४०
मृत्यु	२०	४०

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

उपयुक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउदा सबभन्दाबढी त्रुटि भ्रम र प्रचारप्रसार शब्दको उच्चारणमा गरेका छन् । त्यस्तै वर्ष र निर्जन शब्दको उच्चारणमा सबभन्दाकम विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै अन्य शब्दहरूको उच्चारणमा ३५ देखि ७४ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेका छन् ।

तालिका नं. १८

पूर्ण वर्ण सम्बन्धित त्रुटि

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
लोहोटा	लोटा
भग्नावशेष	भागनावशेष
मनुष्य	मनुष
महत्वपूर्ण	महत्तपूर्ण
अहिरिसे	आरिसे
चिहान	चिन/चिहान

पूर्ण वर्ण सम्बन्धित त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशतलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरेका छन् ।

तालिका नं. १९

पूर्ण वर्ण सम्बन्धित त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
लोहोटा	२०	४०
भग्नावशेष	३०	६०
मनुष्य	३०	६०
सान्धौ	३१	६२
महत्वपूर्ण	३३	६६
अहिरिसे	३०	६०
चिहान	३०	६०

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

उपयुक्त तालिकानुसार उच्चारण गराउदा सबैभन्दा बढी चिहान शब्दको उच्चारण चिन र चिहान उच्चारण गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ । सबभन्दा कम महत्वपूर्ण शब्दोच्चारणमा ३० प्रतिशतले त्रुटि गरेको छन् ।

तालिका नं. २०

अनुनासिक उच्चारण सम्बन्धि त्रुटि

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
ईटा	इटा
भाँडभैलो	भाडभैलो
जहानिया	जहानिया
टुडाल	टुडाल
किवदन्ती	किवदन्ती
गाँस	गास
नयाँनयाँ	न्यानया
गुँड	गुड
किराँत	किरात

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूलाई उच्चारण गराउँदा अनुनासिक सम्बन्धी प्रशस्त मात्रामा त्रुटि गरेको पाइन्छ । यसमा अनुनासिक उच्चारण गराउँदा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २१

किवदन्ती शब्दोच्चारण

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
ईटा	३८	७६
भाँडभैलो	३८	७६
जहानिया	३०	६०
टुडाल	३६	७२
किवदन्ती	३८	७६

गाँस	३६	७२
नयाँनयाँ	३९	७८
गुँड	३५	७०
किराँत	३५	७०

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

उपयुक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउदा सबैभन्दा बढी त्रुटि किवदन्ती शब्दोउच्चारण गरेको छ । भने अन्य शब्दोउच्चारणमा ६० देखि ८० प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेकाछन् । यहाँ अनुनासिकको उच्चारण गर्ने स्थानमा अनुनासिकको उच्चारण नगरी सोभै स्वर र व्यञ्जन वर्णको उच्चारण गरेका छन् ।

तालिका नं. २२

आदि स्थानमा आउने स वर्ण सम्बन्धी उच्चारण गर्न त्रुटि

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
स्थिति	स्थिति
स्क्वायर	सकवायर
स्वभाव	सोभाव
स्नान	असनान
स्थापित	अस्थापित
स्रोत	सरोत
स्तुति	अस्तुति

मैथिली भाषी विद्यार्थीले भाषागत त्रुटिका कारण स वर्णलाई आधा उच्चारण गर्ने स्थानमा पुरै उच्चारण कति स को स्थानमा इ वर्णको उच्चारण गरेको पाइयो । यसमा स वर्णको उच्चारणमा गर्ने त्रुटि विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २३

आदि स्थानमा स वर्णको उच्चारणमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या र प्रतिशत

शब्द	त्रुटि गर्ने विद्यार्थी संख्या	त्रुटि प्रतिशत
स्थिति	३०	६०
स्क्वायर	३५	७०
स्वभाव	३५	७०

स्नान	३०	६०
स्थापित	३५	७०
स्रोत	३६	७२
स्तुति	३७	७२

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

उपयुक्त तालिका अनुसार उच्चारण गराउदा सबैभन्दा बढी त्रुटि स्नान स्तुति स्तर शब्दको उच्चारणमा भएको पाइयो भने सबभन्दा कम स्रोत शब्दमा ३० प्रतिशतले भएको पाइन्छ । यहाँ आदि स्थानमा आउने 'स' वर्णलाई आधा उच्चारण हुने स्थानमा कतै पूर्ण उच्चारण गरे भने कतै स वर्णको अगाडि 'इ' र 'अ' थपेर त्रुटि गरेका हुन ।

४.८ मौखिक उच्चारण गराउँदा भएका त्रुटिहरू

तालिका नं. २४

मौखिक उच्चारण गराउँदा भएका त्रुटिहरू

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
अब	आब
खाए	खायो
मैले	मइले
गर्छु	गरछु
टिप्छु	टिपछु
दुःख	दुख
उपदेश	उपदेश
थिइनौ	थिएन
थियौ	थिए
भैसी	भइस
भगडा	भगरा
पाछु	पाछ
भन्छु	भान्छ
सम्मान	सामान

बुभ्छ	बुभ्छ
साभा	साजा

माथिको तालिकाबाट के देखिन्छ भने कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले मौखिक उच्चारण गराउदा पनि शब्दहरूको उच्चारणमा प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइयो । यस्ता त्रुटिहरूलाई पहिचान गरी नेपाली भाषा शिक्षण गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

४.९ अनुच्छेद सस्वरपठन गर्दा त्रुटिपूर्ण उच्चारण भएका शब्दहरू:

कक्षा आठको नेपाली कितावको पाठ ४ को ग्रन्थचित्र शीर्षकको चौथो, पाचौ, छैठौ र सातौ अनुच्छेद सस्वरवाचन गराउदा मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरू तलको तालिकामा यसरी प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २५

अनुच्छेद सस्वरपठन गर्दा भएका त्रुटिहरू

शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण
छापाखाना	छपाखना
हस्त लिखित	हस्त लेखित
सूक्ष्म	सूछ्म
गताचित्र	गताचित्र
फल्याकहरू	फलाकहरू
बनाइन्थ्यो	बनाइथियो
पुरानो	पुरानो
रङ्गीन	रगीन
शालिग्राम	शालिगराम
मनोभाव	मनभाव

त्रुटिहरू खासगरी उच्चारणगत त्रुटिहरू उच्चारणबाट गर्दा पता लगाउन सकिन्छ । उच्चारणमा पनि कुनै अनुच्छेद वा पाठ सस्वर पठन गर्दा गति, यति, तथा अल्पविराम (,) पूर्णविराम (।) उद्गारचिन्ह (!) जस्ता भाषागत चिन्हहरूको ख्याल गर्नुपर्दछ । त्यस्ता चिन्हहरूको ख्याल नगरी वाचन गर्दा एक अर्थको दोस्रो अर्थ लाग्ने वा अर्थको अनर्थ हुने

अवस्था श्रृजना हुन जान्छ । यहाँ तोकेको अनुच्छेद पठन लगाउँदा त्यस्ता चिन्हहरूको ख्यालै नगरी सरर पढेको पाइयो ।

४.१० उच्चारण सम्बन्धित त्रुटिका कारणहरू

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले व्याकरणका विभिन्न कोटिहरूमा त्रुटि गरेको पाइयो । ती त्रुटिका कारणहरूलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

- क) अनुनासिक वर्णमा त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले अनुनासिक वर्णमा ८० देखि ८५ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइयो भने हिङ्दा जस्ता शब्दलाई 'ड' वर्ण समेत लोप गराई हिन्छ शब्द उच्चारण गरेको पाइयो । यस्तो हुनुमा स्रोत भाषा तथा तत्कालीन समाजको समाज भाषाले समेत कारकको रूपमा भूमिका खेलेको पाइयो । यसमा स्रोत भाषाले प्रमुख प्रभावको भूमिका खेलेको छ किनभने मैथिली भाषामा 'ज्ञ', 'ण' जस्ता वर्ण नभएको कारणले गर्दा नै यस्ता त्रुटिहरूको बारम्बार पुनरावृत्ति अधिक हुन गएको देखिन्छ ।
- ख) संयुक्त व्यञ्जन वर्णको उच्चारणमा मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूको ५०-८५ प्रतिशतसम्म त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो । संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दको उच्चारणमा गरिएका त्रुटिपूर्ण उच्चारणमा लक्ष्य भाषा तथा स्रोत दुवै भाषाको प्रभावले कारकको भूमिका खेलेको पाइयो ।
- ग) अ वर्णको उच्चारणमा अधिकाधिक त्रुटि भेटिन पुगेको छ । मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले अ वर्णको स्थानमा आ वर्ण उच्चारण गरेको पाइयो यसको प्रमुख कारण पनि मैथिली मातृभाषी (भाषा) नै रहेको पाइयो ।
- घ) ह वर्णको लोप गराई उच्चारण गर्ने त्रुटि कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्रोत भाषाबाट प्रभावित भएको देखियो । मैथिली लिपिमा ह वर्णको उल्लेख भए पनि मैथिली भाषीहरू ह वर्णलाई च वर्णमा परिणत गराई बोल्दछन् । जाउ, नेपाली याले मैथिली खासगरी यसलाई ह्याले हुनुपर्ने देखिन्छ । भने यसमा लक्ष्य भाषाकै त्रुटिपूर्ण उच्चारणले समेत प्रभाव पारेको देखिन्छ ।
- ङ) लिङ्ग बोधक शब्द उच्चारणमा मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा पनि स्रोत भाषाको कारणले त्रुटि गरेको देखिन्छ किन भने मैथिली भाषा भारोपेली परिवार अन्तर्गतको भाषा हो । मैथिली भाषा फरक लिङ्गीय भाषा हो । त्यसैले गर्दा लिङ्ग उच्चारणमा त्रुटि हुन गएको पाइएको छ । जस्तै :

आइनः आयो

आउदैछिन् : आउदैछ

गइन् : गयो

जान्छे : जान्छ

च) त्यसैगरी मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले 'ठ' वर्णलाई 'ट' वर्ण र 'ढ' वर्णलाई 'ध' वर्णमा रूपान्तरण गरी उच्चारण समेत गरेको पाइयो भने 'ढ' वर्णलाई 'त' वर्णमा रूपान्तरण गरी उच्चारण गर्नुमा भाषिकागत प्रभावले कारकको भूमिका खेलेको पाइयो ।

छ) मौखिक उच्चारण गर्दा तथा अनुच्छेद सस्वर पठन गराउँदा समेत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूको त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो । जसमा स्रोत तथा लक्ष्य भाषा दुवै प्रमुख कारकको रूपमा देखापरेका छन् ।

मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले उच्च क्षेत्रमा समेत त्रुटि गरेको पाइयो ।

जस्तै:

साभा	साजा
भन्छु	भन्छ
गर्छु	गर्छ

यस्ता अधिकांश त्रुटिपूर्ण उच्चारणमा स्रोत भाषाको कारणले गर्दा त्रुटिपूर्ण उच्चारण भएको छ भने केही लक्ष्य भाषाको कारणले गर्दा समेत भएका छन् ।

४.११ त्रुटि निराकरणका उपायहरू :

भाषा शिक्षण प्रक्रिया एक जटिल कार्य हो । भाषा शिक्षण सिकाइका क्रममा त्रुटि एक स्वभाविक प्रक्रिया हो । भाषा शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया हो भने भाषा आर्जित सम्पत्ती हो । भाषा समाजबाट सिक्किन्छ । भाषा सिकाइ प्रक्रियालाई सिक्ने क्रममा गरिने त्रुटिले सार्थक तुल्याउँछ । सबै बालकमा एकै किसिमको क्षमता विद्यमान हुदैन । कसैले भाषा छिटो सिक्न सक्छ त कसैले ढिलो सिक्छन । ढिलो सिक्दा सिकाइका क्रममा त्रुटि स्वभावीक छ । भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिहरूलाई क्रमिक रूपमा सुधार गर्दै लाने हो भने मात्र निराकरणको तहसम्म पुग्न सम्भव छ क्रमिक सुधार र निराकरणको फल स्वरूप मात्र भाषा सिकाइहुंदै जान्छ । भाषा सामाजिक वस्तु भएकोले समाजबाट नै भाषा सिक्किन्छ । घर परिवार छर

छिमेक र समुदाय तत्कालीन समुदायको प्रभावका कारण स्तरीय मानक नेपाली भाषा सिकाई प्रभावित हुन्छ । नेपाल बहुभाषिक बहुसांस्कृतिक, बहुजातीय देश हो । यस्तै राष्ट्रियभाषा मातृभाषाका कारण धनुषा जिल्लाका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाको प्रयोगमा स्तरीयता कायम गर्न केही मेहनत गर्नु पर्ने देखिन्छ । भाषा मौखिक र लिखित दुई प्रक्रियाबाट व्यक्त हुने हुँदा सर्वप्रथम मौखिक भाषालाई शुद्ध प्रयोक्तामा ल्याउन आवश्यक छ । भाषा शुद्ध छ वा छैन भन्ने कुरा उच्चारण वा मौखिक प्रयोगबाट थाहा हुन्छ । मौखिक अभिव्यक्तिको महत्वपूर्ण पक्ष उच्चारण वा बोलाइ हो । बोलाइ वा उच्चारणमा सुधार आएपछि मात्र क्रमशः सुनाइमा, पठनमा र लेखनमा शुद्धता आउँछ । त्यसैले उच्चारणमा नै शुद्ध हुनु भाषिक शुद्धताको मूल आधार हो नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्र भाषा भएकोले यसको प्रयोग शुद्ध हुनु आवश्यक छ । नेपाल बहुभाषीक विविधताले भरिएकोले नेपाली भाषामा मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिसँग सम्बन्धित भई केही सुझावहरू प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरेको छु ।

मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गरेको हुँदा मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा त्रुटिहरू गर्ने भएकोले नेपाली भाषालाई शुद्ध र स्तरीय रूपमा प्रयोग गर्न उनिहरूको सिकाइमा उच्चारण लगायतका अन्य पक्षमा समेत विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ ।

- मैथिली भाषी विद्यार्थीहरू आफैँ भाषिकगत ध्वनिसँग अभ्यस्त भैसकेको हुँदा स्तरीय नेपाली भाषाको शुद्ध उच्चारणमा अभ्यास गराउनु पर्ने देखिन्छ ।
- शिक्षकले विशेष किसिमको भूमिका निर्वाह गरी त्रुटि हुन सक्ने क्षेत्र पहिचान गरी समन्वयात्मक र आपसी सहयोगात्मक भावनाको विकास गरी उचित कक्षाकोठा व्यवस्थापन गर्न समान सहभागिताको अनुकूल वातावरण श्रृजना गर्दै सस्वर पठन र उच्चारण शिक्षण गर्नु आवश्यक हुन्छ ।
- दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूलाई नेपाली शिक्षण गराउने शिक्षक दक्षतालिप्त प्राप्त र योग्य हुनु आवश्यक छ ।
- मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूलाई दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षण गर्ने शिक्षकलाई दुई भाषा विचको भिन्नता बारे प्रस्ट हुनु आवश्यक छ ।
- मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा शिक्षण प्रभावकारी बनाउन उपयुक्त पाठ्यसामग्रीको चयन गरी शिक्षण गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

- मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूलाई शिक्षण गर्दा पाठ्यपुस्तकमा राखिएका उच्चारण अभ्यासलाई विशेष ध्यान पुऱ्याई व्यक्तिगत र सामूहिक उच्चारण अभ्यास गराउनु आवश्यक छ ।
- मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले विशेष माथि पहिचान भएका उच्चारणगत त्रुटिका क्षेत्रहरू: (अनुनासिक, 'अ' वर्ण 'ह' वर्ण लोप हुने संयुक्त व्यञ्जन, लिङ्ग) मा आत्याधिक त्रुटि गर्ने हुंदा यस्ता क्षेत्रहरूको शिक्षण गर्दा यसलाई ध्यान दिएर विशेष महत्वका साथ शिक्षण गराउन आवश्यक छ ।
- विद्या अनुरूप शिक्षण गर्दा त्यसमा गति, यति र लयका साथ सस्वर वाचन गर्न लगाउने र त्रुटि भएका शब्दलाई टिपेर पटक, पटक दोहोऱ्याएर उच्चारण गर्न लगाउनु आवश्यक देखिन्छ ।
- मैथिली भाषी विद्यार्थीलाई नेपाली शिक्षण गर्दा विशेषत शब्दोच्चारण र सस्वर वाचनमा जोड दिनुपर्छ ।
- मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारण गर्ने त्रुटिहरूका कारण विद्यार्थी सक्रियतामा जोड दिने र अधिकाधिक विद्यार्थीहरूलाई नै क्रियाशील बनाउने भनि मूल्यांकनका लागि पनि विद्यार्थीलाई नै क्रियाशील बनाई आत्मियता तथा अन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनमा जोड दिने । यसरी मैथिली भाषीले गर्ने त्रुटि निराकरण गर्न सकिन्छ ।

४.११.१ त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन

४.११.२ सहरी तथा ग्रामीण सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको उच्चारणगत क्षमताको तुलना

यस अध्यायमा धनुषा जिल्लाका कक्षा ८ का सहर (बजार) क्षेत्रका र ग्रामीण सामुदायिक विद्यालयका छात्र एवम् छात्राहरूको छनौट गरिएका पूर्वानुमानित १०० शब्दमा के कति उच्चारणगत त्रुटि गरेका छन् त्यसको तुलनात्मक रूपले अध्ययन विश्लेषण गरी निम्नलिखित तालिकामा तल देखाइएको छ ।

४.११.३ ग्रामीण सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत स्थिती

तालिका नं. २६

ग्रामीण सामुदायिक विद्यालयका छात्रहरूको उच्चारणगत स्थिति

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	शुद्ध उच्चारण गर्ने शब्द संख्या	त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने शब्द संख्या
१	ललित सहनी	४०	६०
२	राम एकवाल मुखिया	३५	६५

३	अमर कुमार ठाकुर	३५	६५
४	राकेश पासवान	३३	६७
५	गणेश कुमार मण्डल	३३	६७
६	सन्जित कुमार ठाकुर	६०	४०
७	सन्तोष कुमार यादव	३०	७०
८	मोहित कुमार यादव	३०	७०
९	सतेन्द्र कुमार महतो	३४	७६
१०	रविन कुमार यादव	२५	७५
११	सन्तोष कुमार यादव	२६	७४
१२	रविन कुमार यादव	३४	७६
१३	राजाराम साह	३४	७६
१४	सतनारायण महतो	२३	७७
१५	राकेश परियार	३०	७०
१६	रविन कुमार साफी	३४	७६
१७	विकल राउत	३०	७०
१८	विष्णु राउत	३५	६५
१९	राहुल राउत	३३	६४
२०	सचिन यादव	२९	७१

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

४.११.४ ग्रामीण सामुदायिक छात्रा विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत स्थिति

तालिका नं. २७

ग्रामीण सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूले गर्ने उच्चारण गत त्रुटि स्थिति

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	शुद्ध उच्चारण गर्ने शब्द संख्या	त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने शब्द संख्या
१	रेणु कुमारी साह	२९	७१
२	विणा महासेठ	२८	७२
३	विनीता बरही	२८	७२

४	गीता मण्डल	२७	७३
५	अञ्जली दनुवार	२६	७४
६	तुलसा कुमारी यादव	२५	७५
७	निरा कुमारी महतो	२३	७७
८	पुजा कुमारी यादव	२४	७६
९	ज्योती कुमारी यादव	२४	७६
१०	सुरेखा कुमारी यादव	२९	७१
११	पुनम कुमारी महतो	२८	७२
१२	अनु कुमारी ठाकुर	२८	७२
१३	सन्जीला कुमारी यादव	२७	७३
१४	चन्द्रीका कुमारी यादव	२६	७४
१५	पुजा कुमारी महतो	२६	७४
१६	निशा साह	२४	७६
१७	चन्दा साह	२४	७६
१८	अम्बिका राउत	२३	७७
१९	जोनी यादव	२२	७८
२०	सोनम साह	२४	७६

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

४.११.५ ग्रामीण विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत स्थिति क्षमता विश्लेषण:

उपयुक्त तालिका १ र २ मा ग्रामीण सामुदायिक विद्यालयका ४० जना विद्यार्थीहरू (छात्रा २० र छात्र २०) को उच्चारणगत विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । यस विवरणको आधारमा ६१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले उच्चारण गर्न दिइएको शब्दहरूको त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेका छन् भने ३९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्धोच्चारण गरेको पाइयो । भने छात्र र छात्राहरूको तुलनात्मक अध्ययन विश्लेषण गर्दा छात्रहरूको तुलनामा छात्राहरूले बढि त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो ।

४.११.६ सहरी क्षेत्रका विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत स्थिति:

तालिका नं. २८

सहरी सामुदायिक विद्यालयका छात्र विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत स्थिति

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	शुद्ध उच्चारण गर्ने शब्द संख्या	त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने शब्द संख्या
१	ललित सहनी	४०	६०
२	राम एकवाल मुखिया	३५	६५
३	अमर कुमार ठाकुर	३५	६५
४	राकेश पासवान	३३	६७
५	गणेश कुमार मण्डल	३३	६७

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

४.११.७ सहरी सामुदायिक विद्यालयका छात्रा विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत स्थिति:

तालिका नं. २९

सहरी सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूको उच्चारणगत स्थिति

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	शुद्ध उच्चारण गर्ने शब्द संख्या	त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने शब्द संख्या
१	रेणु कुमारी साह	३९	६१
२	विणा महासेठ	३८	६२
३	विनिता बरही	३८	६२
४	पुजा कुमारी महतो	४७	५३
५	सुरेखा कुमारी यादव	३९	६१

४.११.८ सहरी सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत स्थिति क्षमता विश्लेषण:

उपयुक्त तालिका १ र २ मा सहरी सामुदायिक विद्यालयका मैथिली भाषी २० जना विद्यार्थीहरू १० जना छात्रा र १० जना छात्र को उच्चारणगत विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । यस विवरणको आधारमा ६० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो भने ४० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्धोच्चारण गरेका छन् ।

४.११.९ ग्रामीण तथा सहरी सामुदायिक विद्यालयका मैथिली भाषी र मैथिली भाषीकेतर विद्यार्थीहरूबीच उच्चारणगत स्थितिको तुलना :

तालिका नं. ३०

४.११.१० मैथिली भाषीकेत्तर विद्यार्थीहरुको उच्चारणगत स्थिति

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	शुद्ध उच्चारण गर्ने शब्द संख्या	त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने शब्द संख्या
१	प्रिती लामा	६०	४०
२	सिमरण श्रेष्ठ	५३	४७
३	अस्मिता कुमारी हमाल	५२	४८
४	सिमा कुमारी विश्वकर्मा	५२	४८
५	पवन लामा	६०	४०
६	प्रविण कुमार लामा	५९	४१
७	शेर बहादुर सुनुवार	५९	४१
८	रमण पोखरेल	५८	४२
९	पारुङ्गहाङ्ग राई	५५	४५
१०	अंकत तामाङ्ग	५४	४६

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०१६

४.११.११ सामुदायिक विद्यालयका मैथिली भाषी र मैथिली भाषाकेत्तर विद्यार्थीहरुको उच्चारणगत तुलनात्मक स्थिति विश्लेषण :

उपयुक्त तालिका नं. ५ मा धनुषा जिल्लाका कक्षा ८ का मैथिलीभाषीकेत्तर १० जना छात्राछात्रहरुको उच्चारणगत विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । त्यस विवरणको आधारमा १० जना छात्र छात्राहरुलाई उच्चारणको लागि १०० वटा शब्दहरु दिइएका छन् । जसमा ६० प्रतिशत विद्यार्थीहरुले शुद्धोच्चारण गरेको पाइयो भने ४० प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो ।

त्यसैगरी तालिका नं १, २ र ५ अनुसार मैथिली भाषी र मैथिलीभाषीकेत्तर विद्यार्थीहरु विच तुलनात्मक अध्ययन गर्दा मैथिली भाषी विद्यार्थीहरुले ६० प्रतिशत त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो भने मैथिली भाषीकेत्तर विद्यार्थीहरुले ४० प्रतिशत त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो ।

अध्याय : पाँच

उपसंहार

५.१ निष्कर्ष

त्रुटि बिनाको कुनै सिकाइ सम्भव नभए जस्तै भाषा सिकाइको क्रममा पनि सिकारुहरूले केही न केही त्रुटि गर्दछन् । त्रुटि सिकाइको बाधक नभएर सिकाइलाई बलियो बनाउने एउटा माध्यम हो । नेपालमा नेपाली भाषा राष्ट्रभाषा माध्यम भाषा प्रशासनिक भाषा सम्पर्क भाषा भएकोले सबैले यो भाषा सिक्नु आवश्यक देखिन्छ । यहाँ नेपाली भाषा पहिलो भाषाको रूपमा सिक्नेको भन्दा दोश्रो भाषाको रूपमा सिक्नेहरूको संख्या बढी छ । नेपाली भाषालाई दोश्रो भाषाको रूपमा सिक्नेहरूले भाषाको विभिन्न पक्षमा त्रुटि गर्ने गर्दछन् । यस्ता त्रुटिलाई खोजी गरी निराकरण गरेर शिक्षण गरेमा भाषा सिकाइ प्रभावकारी र उद्देश्यपूर्ण हुन्छ । तर भाषा सिकाइको क्रममा हुने त्रुटिहरूको संकलन र वर्गीकरण जति सहज निकारणको उपाय पत्ता लगाउनु हुदैन । प्रस्तुत अध्ययन मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा के कस्ता त्रुटि गर्दछन् भन्ने विषयमा केन्द्रित छ । मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा त्रुटि गर्ने सम्भावित वर्ण र शब्द छनोट गरी उच्चारण गराउदा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गरेका छन् । उक्त कुरा अधिल्ला अध्ययनमा चर्चा गरिएको छ । ती त्रुटिहरूको निराकरणका लागि सरल उपाय पत्ता लगाउनु कठिन भए पनि अध्ययनको तथ्यको आधारमा केही सम्भावित निष्कर्ष र सुझावहरू तल प्रस्तुत गरिएको छ । प्रस्तुत शोध अध्ययनबाट तल उल्लेख गरिए अनुसारका निष्कर्ष देखिएका छन् ।

५.२ वर्ण उच्चारण सम्बन्धि निष्कर्ष

- क) 'त' र 'ह' वर्ण सँग सम्बन्धीत शब्दहरूको उच्चारणमा ठिक लाग्दो शब्दलाई ठिटलाग्दो हठात शब्दलाई हठाय ढेडु शब्दलाई डेडु उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । मैथिली मातृभाषीले 'ट' र 'ठ', 'ड' र 'ढ' सँगै भएको अवस्थामा 'ट' को सट्टामा 'ठ' र 'ड' को सट्टामा 'ढ', 'ढ' को 'त' को उच्चारण गरेर त्रुटि गरेका छन् ।
- ख) 'क्ष' र 'छ' वर्णका शब्दहरूलाई उच्चारण गर्दा अधिकांश विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ । क्षेत्र शब्दको ९८ प्रतिशत विद्यार्थीले शुद्धो उच्चारण गरेका छन् भन्ने सूक्ष्म इच्छुक र विक्षुब्ध शब्दको उच्चारणमा ९८ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका हुन र 'क्ष' वर्णको सट्टा 'छ' वर्णको उच्चारण गरेको पाइयो ।

- ग) 'य' र 'ए' सँग सम्बन्धीत शब्दहरूको उच्चारणमा ऐन कानुन शब्दलाई ऐनकानुन उच्चारण गरी ९८ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै उपाध्याय शब्दलाई उपाध्य (उपाधे) उच्चारण गरेर ३२.५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो । वही त्रुटि 'य' लाई 'ए' र 'ए' लाई 'य' उच्चारण गर्दा गरेको पाइयो ।
- घ) मैथिली मातृभाषीहरूलाई 'ण' वर्णको उच्चारणमा गर्न निकै कठिनाई भएको देखियो । ग्रामीण र सहरी विद्यार्थीहरूलाई दुवै क्षेत्रका 'ण' लाई 'न' उच्चारण गरेको पाइयो जस्तै प्रमाणलाई परमान, रमणियलाई रमनीय इत्यादी । उच्चारणमा संचेतता एवम् अभ्यासको कमीले त्यसो भएको अनुमान गरिएको छ ।
- ङ) हलन्त र अजन्त सम्बन्धी त्रुटि हेर्दा मैथिलीभाषी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले हलन्तको ठाउँमा अजन्त र अजन्तको ठाउँमा हलन्त उच्चारण गरी उल्लेख त्रुटि गरेका छन् । अन्तमा अजन्त उच्चारणको ठाउँमा हलन्त उच्चारण प्राय सबै विद्यार्थीले गरेको पाइन्छ । घर शब्द घर उच्चारण गरी ९८ प्रतिशत विद्यार्थी त्रुटि गरेका छन् भने दुःख, गइन निम्ति शब्दको उच्चारणमा ९२.५, ८७.५ प्रतिशत त्रुटि गरेका छन् । यस्तो त्रुटि मातृभाषाको प्रभावले पारेको मान्न सकिन्छ ।
- च) रेफ सम्बन्धी उच्चारणमा पनि मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइयो । भ्रम, शब्दको भ्रम उच्चारण गरेर ८५.६ प्रतिशत विद्यार्थीले गल्ती गरेका छन् भने प्रचारप्रसार क्रमिक, मर्मत मृत्यु, आदि शब्दका उच्चारणमा क्रमश ६२, ५७, ५०, ४६.५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् । वर्ष र दुर्घटना शब्द (९० र ६७.५) अत्यधिकले सही उच्चारण गरेका छन् । खास गरी रेफ को स्थानमा र उच्चारण गरेर र केही रेफ को उच्चारण नै नगरेको खण्डमा त्रुटि भएको पाइन्छ । यस्ता त्रुटि सावधानी अपनाएर अध्ययनमा जोड दिएमा निराकरण हुन सकछन् ।
- छ) अरु त्रुटि क्षेत्रको तुलनामा मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीले प्राणत्वको उच्चारणमा त्यति त्रुटि गरेको पाइदैन तैपनि सहपाठी शब्दलाई सहपाटी उच्चारण गरेर ७२.५ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै ओढेका लाई ओडेको उच्चारण गरी ५० प्रतिशतले र चलाख लाई चलाक उच्चारण गरी ४६.५ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइयो । अल्पप्राण उच्चारणमा हमाप्राण र महाप्राण उच्चारणमा अल्पप्राण उच्चारण गरेर त्रुटि भएको देखिन्छ । यस्ता त्रुटि शिक्षणका क्रममा सावधानी अपनाएर कम गर्न सकिन्छ ।

- ज) पूर्ण वर्ण सम्बन्धीत शब्दहरूको उच्चारण चिह्न शब्दलाई चिन्ह, चिन, चिहन् आदि त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेर ९५ प्रतिशत त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै भग्नावशेष पश्चताप, सान्धै, अहारिसे आदि शब्दमा ६५ देखि ८० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेका छन् । उच्चारणमा असावधानी र अभ्यासको कमीले यस्ता त्रुटि भएको देखिन्छ । मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीले पूर्ण वर्ण भएका शब्दको उच्चारण गर्दा शब्दको बिचको र अन्तको वर्णलाई लोप गरेर उच्चारण गरेको पाइयो । जस्तै: लोहोटा-लोटा, भग्नावशेष-भग्नाशेष, मनुष्य-मनुष, पश्चताप-पचताप/पश्ताप इत्यादी ।
- झ) संयुक्त शब्दको उच्चारणमा मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीले उद्योग ८५ प्रतिशत र बुद्ध ८० प्रतिशतले शब्दमा अत्यधिक त्रुटि गरेको पाइयो । संयुक्त रूपमा आएका आधा वर्णलाई कतै पुरै उच्चारण गरेर त्रुटि गरेका छन् । खास गरी संयुक्त वर्णहरूलाई उच्चारण प्रक्रिया जटिल किसिमको भएको र उच्चारणलाई सरलीकृत गर्ने क्रममा त्रुटिहरू भएका छन् ।
- ञ) अनुनासिकताको उच्चारणमा मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले धेरै मात्रामा त्रुटि गरेको पाइयो । सबभन्दा बढी त्रुटि किवदन्ती शब्दमा गरेको पाइयो । जसमा शतप्रतिशतले त्रुटि गरेको छन् । मुख्याइ र टुडाल शब्दमा ६५ प्रतिशत भन्दा माथिकोले नै त्रुटि गरेका छन् भने बाकी अन्य शब्दमा ६५ प्रतिशत भन्दा माथिले नै त्रुटि गरेका छन् । शिरविन्दु र चन्द्रविन्दु प्रयोग भएको शब्दहरूमा अनुनासिकताको उच्चारण नगरी सोभै उच्चारण गरी त्रुटि गरेको छन् । मातृभाषीको प्रभाव र असावधानीले गर्दा त्रुटि भएको देखिन्छ ।
- ट) अन्त्यमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरूको उच्चारण सबभन्दा बढी त्रुटि पुरस्कृत शब्दलाई पुरस्कृत उच्चारण गरेर त्रुटि गरेका छन् जसमा ८० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । सबभन्दा कम त्रुटि पुष्ट शब्दको उच्चारणमा ३५ प्रतिशतले गरेको छन् । अन्त्यमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्द उच्चारण गर्दा विद्यार्थीहरूले आधा वर्णलाई पूर्णको रूपमा उच्चारण अपनाएर अभ्यासमा जोड दिएर कम गर्न सकिन्छ ।
- ठ) आदि स्थानमा आउने स वर्ण सम्बन्धित मैथिली मातृभाषीले अत्यधिक त्रुटि गरेका छन् । स्नान र स्तुति शब्दको उच्चारणमा ९७.५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् भने स्रोत शब्दमा सबभन्दा कम ४० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । आदि स्थानमा आउने

‘स’ वर्णको अगाडि ‘अ’, ‘इ’ थपेर र आधा ‘स’ लाई पुरै ‘स’ उच्चारण गर्दा त्रुटि भएको पाइयो । शिक्षणको क्रममा सावधानी अपनाएर तथा प्रशस्त अभ्यास गराएमा यस्ता त्रुटि निराकरण गर्न सकिन्छ ।

- ड) उच्चारणगत त्रुटिका विभिन्न क्षेत्रलाई समेटेर ग्रामीण र सहरी सामुदायिक विद्यालयका छात्र एवम छात्राहरु नमूना संकलन गरी तुलनात्मक रूपले अध्ययन विश्लेषण गर्दा सहरी भन्दा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेका छन् । ग्रामिण क्षेत्रका विद्यार्थीले ६० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् भने सहरी क्षेत्रका ५६ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । यस्तै छात्र भन्दा छात्राहरुले बढी गरेको पाइयो । छात्रहरुले ५५ प्रतिशत त्रुटि गरेका छन् भने छात्राहरुले ६० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् ।

ग्रामीण क्षेत्रमा त्रुटि हुनका कारणमा शिक्षक र विद्यार्थीको भाषिक पृष्ठभूमी र पढाइप्रतिको चासोको कमी देखियो भने छात्राहरुले बढी त्रुटि गर्नुका कारण गाउँ र सहर दुवै ठाउँमा अलि आर्थिक स्थिति ठीक भएका घर परिवारले आफ्ना छोरालाई निजी विद्यालयमा अंग्रेजी पढ्न पठाउँछन् र प्राय आर्थिक स्थिति कमजोर भएका छोरीहरु मात्र सामुदायिक विद्यालयमा पढ्ने भएकाले र बोल्न लजाउने भएकाले पनि छात्रा भन्दा छात्रहरुको पढाइ राम्रो देखिन्छ ।

५.३ सुभावरु :

नेपाली भाषा सिक्ने आवश्यकता र बाध्यताको बीचमा मैथिली भाषी विद्यार्थीहरुका लागि स्तरीय नेपाली भाषा सिक्नु चुनौतीपूर्ण कार्य हो । नेपाली मातृभाषीहरुले पनि भाषा सिकाइको क्रममा त्रुटि गर्ने गर्दछन् । तर दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्नेलाई बढी कठिनाइको सामना गर्नुपर्ने हुन्छ । यसै क्रममा मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषा सिक्दा, बोल्दा, लेख्दा, थुप्रै त्रुटिहरु गर्ने गर्दछन् । शुद्ध र स्तरीय भाषा सिकाइका लागि र भाषिक शुद्धताका विकासको लागि त्रुटिको निराकरण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । त्रुटि भाषाका विभिन्न तहमा हुन्छ तर यहाँ वर्ण उच्चारणको तहमा गरिने त्रुटिमा अध्ययन केन्द्रित रहेकोले कक्षा ८ का मैथिली भाषी विद्यार्थीबाट हुने उच्चारणगत त्रुटि निराकरण गरी स्तरीय नेपाली उच्चारणमा सघाउ पुऱ्याउन सकिने केही सुभावरु प्रस्तुत गरिएको छ ।

- क) नेपाली भाषा प्रति रहेको उपेक्षित भावनालाई हटाउनु पर्छ । नेपाली सजिलो विषय हो । यसलाई जसले पनि पढाउन सक्छ र नेपाली जसरी लेखे पनि हुने जस्ता

मानसिकतालाई परिवर्तन गरी योग्य विषय शिक्षकद्वारा यसको पठनपाठनमा विशेष ध्यान दिनुपर्छ ।

- ख) दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीलाई प्राथमिक तह देखि ध्वनी वर्ण र शब्दको उच्चारण, लेखनमा विशेष अभ्यास गराउनु पर्छ । मातृभाषाको बढी प्रभाव पर्ने उच्चारणमा विशेष अभ्यास गराउँदै लैजानुपर्छ, त्यसपछि कक्षा र स्तर अनुसार अभ्यासलाई वृद्धि गर्दै लैजानु पर्छ ।
- ग) विद्यार्थीसँगै सिकाउने शिक्षक पनि सक्षम र योग्य हुन आवश्यक छ । त्यसैले तालिम प्राप्त नेपाली भाषा र विषयको दक्ष शिक्षकलाई नै विषय शिक्षकमा राख्नु पर्छ । तराईतिर नेपाली विषयको ज्ञान भएको तर नेपाली भाषामा दक्ष नभएका शिक्षकहरूले पनि भाषा शिक्षण गरिरहेको अवस्था छ । यस्ता अवस्थामा परिवर्तन नभएसम्म विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटि पनि पूर्ण रूपले निराकरण हुदैन ।
- घ) दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली सिक्नेको लागि नेपाली भाषा शिक्षण दिक्क लाग्दो हुन सक्ने सम्भावना बढी हुन्छन् र आजकल गणित, विज्ञान, अंग्रेजी जस्ता विषयमा विद्यार्थीहरूको आकर्षण बढ्न थालेको स्थितिमा नेपाली शिक्षकले पुरानो शैली छाडी नयाँ विधि शिक्षण सामग्री आदिको प्रयोग गरी कक्षालाई प्रभावकारी र आकर्षक बनाउन सक्नुपर्छ ।
- ङ) नेपाली शिक्षकले शिक्षणगर्दा कक्षालाई नियन्त्रणमा नराखी प्रजातान्त्रिक विधिको प्रयोग गरी उनीहरू निर्धक्क भएर बोल्न, आफ्नो समस्या राख्न एवम् आफ्ना सृजनाको प्रस्फुटन गर्न सक्ने वातावरणको सृजना गर्नुपर्छ । शिक्षकले मित्रवत व्यवहार गरी विद्यार्थीहरूको मित्रको भूमिका निभाउनुपर्छ । गाली गर्ने, भ्रुषण गर्ने र तिमी केही गर्न सक्दैनौ जस्ता शब्दको प्रयोग गर्नु हुदैन ।
- च) शिक्षकले पाठ पढाउँदा सरर आफैले पढ्नुभन्दा विद्यार्थीहरूबाट सस्वर वाचन गर्न लगाई कठिन शब्द टिप्न लगाई कक्षामा उनीहरूलाई बढी क्रियाशील बनाउनुपर्छ । कठिन शब्दहरूको उच्चारण गर्न लगाई शिक्षकले नआएको ठाउँमा निर्देशन गर्ने काम मात्र गर्नु पर्छ । यसबाट विद्यार्थीहरूमा प्रतिस्पर्धाको भावना उत्पन्न हुन्छ र उनीहरू अझ बढी क्रियाशील हुन्छन् ।
- छ) तराई तीरको विद्यालयमा मातृभाषामा नेपाली विषय पढाउने परम्परालाई हटाउनुपर्छ । सबै शिक्षक स्वयम विद्यार्थीलाई विद्यालयभित्र नेपालीमा बोल्ने

वातावरणको सृजना गर्नुपर्छ र नेपाली शिक्षक बाहेक अरु विषयको शिक्षकले पनि विद्यार्थीहरूले शुद्धोच्चारण गरे नगरेको कुरामा ध्यान दिनुपर्छ । यस्ता कुरालाई प्रोत्साहन गर्न शिक्षा कार्यालयबाट पनि समय समयमा निरीक्षण हुनु आवश्यक देखिन्छ ।

- ज) भाषालाई शुद्ध बनाउनमा व्याकरणको खाँचो हुने हुनाले व्याकरण शिक्षण गर्दा आगमन विधिको प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूलाई घोकाउने प्रकृति त्याग्नुपर्छ । विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोग गरी विभिन्न शैक्षिक सामग्रीका साथ शिक्षण विधिको प्रयोग गरी शिक्षण गराइएमा व्याकरण जस्तो विषय पनि रुचिपूर्ण हुन जान्छ र विद्यार्थी रुचिपूर्ण तरिकाले सिक्ने तत्पर हुन्छ ।
- झ) नेपाली विषयको लागि छुट्याइएको एक घण्टीले निर्धारित पाठ्यपुस्तकबाट मात्र विद्यार्थीहरू भाषामा दक्ष हुन सक्दैन । त्यसैले समय समयमा कक्षा भित्रै र विद्यालयमा पनि हिज्जे प्रतियोगिता, कविता वाचन, आन्ताक्षरी, निबन्ध, वादविवाद, वक्तृत्वकला जस्ता प्रतियोगिता गराएर शुद्ध बोल्ने र शुद्ध लेख्नेलाई स्यावासी, पुरस्कार दिएर शुद्ध गर्नेले अझ शुद्ध गर्ने र अशुद्ध गर्नेले शुद्ध गर्ने प्रेरणा पाउन सक्छन् ।
- ञ) दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली सिक्नेहरूलाई पाठ्यपुस्तकको भन्दा बाहिरका सहायक पाठ्यपुस्तक एवम अभ्यास पुस्तकबाट पनि अभ्यास गराई उनीहरूमा रहेका त्रुटिहरूको पत्ता लगाई सुधारात्मक शिक्षण गरी निराकरण गर्न सकिन्छ ।
- ट) कक्षामा श्रुतिलेखन, शब्दोच्चारण जस्ता विभिन्न क्रियाकलाप गराई उनीहरूलाई नै मूल्यांकन गर्न लगाउने र शिक्षकले तिनीहरूकै मूल्यांकनलाई थप पुष्टि गरी विद्यार्थीहरूलाई उत्साहित गरी उनीहरूकै प्रयासमा त्रुटि निकाकरण गर्न सकिन्छ ।
- ठ) यस अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यांकका आधारमा त्रुटि मातृभाषाको प्रभाव, अभ्यासको कमी, असावधानी, व्याकरणिक नियमको जानकारी नभएकोले कारण नै प्रमुख समस्या रहेको देखिन्छ । साथै पढाइ प्रति सचेत नभएको निरन्तर रूपमा कक्षा नआउने र सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी शिक्षक र समाज कसैले पनि आफ्नो भुमिका सफल तरिकाले निर्वाह नगरेकै कारणले पनि पढाइएको स्तर दिनदिनै भर्दो छ । त्यसैले धनुषा जिल्लाका कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा आधाभन्दा बढी त्रुटि गरेको पाइयो । यसको सुधारको

मूल्यांकन पद्धतिमा परिवर्तन ल्याउनु आवश्यक देखिन्छ । निर्णयात्मक भन्दा निर्माणात्मक र निरन्तर मूल्यांकन पद्धतिलाई लागु गर्नु पर्छ ।

५.४ शैक्षिक प्रयोजन

प्रस्तुत अनुसन्धान अध्ययनको निम्नलिखित प्रयोजन रहेकाछन् ।

- क) प्रस्तुत अध्ययनले विद्यार्थीको उच्चारण क्षमताको मूल्यांकन गरी कक्षा शिक्षण गर्दा अपनाउनु पर्ने क्रियाकलापको बोध गराउने छ ।
- ख) मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले वर्ण र शब्द उच्चारणमा कति र कस्तो प्रकारको त्रुटि गर्दछन् भन्ने बोध गराई शिक्षणमा सहयोग पुर्याउनेछ ।
- ग) यस अध्ययनबाट विद्यालय तहमा नेपाली भाषा पाठ्यक्रम परिमार्जन गर्न सहयोग मिल्नेछ ।
- घ) सहरी एवम ग्रामीण सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको पढाइस्तर पत्ता लगाउन प्रस्तुत अध्ययन सहयोगी बन्ने छ ।
- ङ) सामुदायिक विद्यालयहरूमा शिक्षण पद्धतिमा रहेका त्रुटिहरूलाई हटाएमात्र विद्यार्थीहरूको स्तर उकास्न सक्ने सन्देश यस अध्ययनले दिनेछ ।
- च) मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूमा रहेका उच्चारणगत त्रुटिलाई न्यूनीकरण गर्न यस अध्ययनबाट सहयोग मिल्नेछ ।
- छ) यस अध्ययनले मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा त्रुटि गर्ने सम्भाव्य क्षेत्रको बोध गराई प्रभावकारी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सहयोग पुर्याउनेछ ।
- ज) विद्यार्थीको उच्चारण क्षमता जस्तै भाषिक सीपसँग सम्बन्धित अन्य नयाँ अनुसन्धान गर्न प्रस्तुत अध्ययनले मैथिली भाषी अध्येतालाई प्रेरित गर्ने छ ।
- झ) यस अध्ययनले सम्बन्धित व्यक्ति तथा निकायलाई भाषा पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्दा पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिने पाठ्यपुस्तकहरू, अभ्यासहरू सिर्जनात्मक, रचना तथा भाषिक सीप विकासका अन्य पक्षहरूमा क्षेत्र, लिङ्ग, स्थानिय, भाषिक पृष्ठभूमि, उमेर आदि कुराको ख्याल गर्नु पर्दछ भनी आवश्यकताको बोध गराउनेछ ।
- ञ) विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा तथा पाठ्यपुस्तकमा लेखन तथा सम्पादनमा विद्यार्थीहरूको स्तर क्षमता, चाहना आदि कुरामा विचार गर्दै प्राथमिक तहदेखि नै दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूलाई ध्यानमा राखेर वर्ण तथा शब्द

उच्चारण प्रक्रियालाई स्पष्टरूपले पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्नुपर्दछ भन्ने कुरामा यस अध्ययनले सहयोग पुऱ्याउनेछ ।

५.५ भावी अनुसन्धानका सम्भावित शीर्षकहरु:

१. नेपाली वाक्यगठनमा मैथिली भाषी विद्यार्थीहरुले गर्ने त्रुटिको अध्ययन
२. मैथिली भाषाको व्याकरणको अध्ययन
३. मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरुले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने वर्ण विन्यासगत त्रुटिको अध्ययन ।
४. मैथिली भाषा र भाषिक एक अध्ययन ।
५. मैथिली र नेपाली भाषाको वाक्य गठनको तुलनात्मक अध्ययन ।
६. मैथिली व्याकरण र नेपाली व्याकरणको तुलनात्मक अध्ययन ।
७. स्तरीय मैथिली भाषा र स्थाकनीय मैथिली (ठेठ) भाषा बीच तुलनात्मक अध्ययन ।

सन्दर्भ सामग्री सूची

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५७) भाषा शिक्षण केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति, काठमाण्डौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, काठमाण्डौं ।

खड्का, कृष्ण बहादुर (२०५५) सुर्खेत जिल्लाका कक्षा ५ मा अध्ययनरत थारुभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्ने त्रुटिको अध्ययन, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

खड्का, संजिव (२०६४) सप्तरी जिल्लाका कक्षा ५मा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूको स्तरीय नेपाली शब्दोच्चारण गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

खतिवडा, खगेन्द्र प्रसाद (२०६५) भ्रुपा जिल्लाका कक्षा ५ मा अध्ययनरत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शोधपत्र, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

गुरुङ, चन्द्रिका कुमारी (२०७१) पर्वत जिल्लाका कक्षा ५ मा अध्ययनरत गुरुङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

गौतम, वासुदेव (२०५९) कक्षा ५ पूरा गरेका राजवंशी भाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण, स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

भा, कञ्चन (२०६०) कक्षा ४ उत्तिर्ण मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषीको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

ढकाल, शान्ति प्रसाद (२०६६/२०६७) प्रायोगिक भाषा विज्ञानको प्रमुख आयाम, काठमाण्डौं: शुभकामना

प्रकाशन, ताहाचल ।

धामी, लोकेन्द्र बहादुर (२०६४) कक्षा ५ मा अध्ययनरत बंगाली भाषिकाका विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर । देवकोटा, कल्पना (२०६७) गोर्खा

जिल्लाका निम्न माध्यमिक तहमा नेपाली शिक्षण गर्दा उपयोग गरिने शैक्षिक सामग्रीको अध्ययन ” काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
।पन्तमाया (२०६६) कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा ८ मा अध्ययनरत थारु मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

पौडेल, गणेश (२०६४) बारा जिल्लाका कक्षा १० मा पढ्ने थारुभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषणात्मक अध्ययन, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

पौडेल, पदमा (२०६५) कक्षा ५ मा अध्ययनरत भाँगड भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

बाँनिया, शेर बहादुर (२०६०) कक्षा ५ मा अध्ययनरत लिम्बु मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

भट्ट, रामदत्त (२०६१) कक्षा ५ मा अध्ययनरत दार्चुलेली भाषिकका हुने विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने उच्चारणबाट त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

भट्टराई, रामप्रसाद (२०६८) भाषिक अनुसन्धान विधि, परिचय र प्रयोग, काठमाण्डौं: शुभकामना प्रकाशन, बागबजार ।

भण्डारी, पारसमणि, ओझा रामनाथ र अर्याल डोलराज (२०६८) भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाण्डौं, पिनाकल पब्लिकेशनश, बागबजार ।

यादव, देवशरण (२०६३) माध्यमिक तहमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

यादव, रेखा कुमारी (२०६९) सप्तरी जिल्ला कक्षा ८ मा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन, काठमाण्डौं : अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८, काठमाण्डौं: केन्द्रिय तथ्याडक विभाग ।

लम्साल, प्रा.डा. रामचन्द्र (२०६२) प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाण्डौ : भुँडीपुराण प्रकाशन,
बागबजार

लामिछाने, यादव प्रकास, नेपाली शिक्षण परिचय, काठमाण्डौ: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

श्रेष्ठ, हिरण्यलाल (२०६६), नेपाल परिचय, काठमाण्डौ: एम के पब्लिसर्स एण्ड डिस्ट्रिब्यूट, भोटाहिटी
।

शर्मा, मोहनराज र खगेन्द्र प्रसाद लुइटेल् (२०६६) शोध विधि (चौथो संस्करण), साभा प्रकाशन,
काठमाण्डौ ।

परिशिष्ट : क

उच्चारणगत त्रुटि विश्लेषणको अध्ययनका सन्दर्भमा संलग्न गरिएका शब्दहरू:

१. 'त' र 'ट' वर्णका शब्दहरूको उच्चारण सम्बन्धित शब्दहरू बुढा, आङ्गन ढिस्को, तोरण, बाढी, हठात्, टीठलाग्दो, ढेडु, पटुको, भुटभुटिन
२. 'क्ष' र 'छ' वर्ण सम्बन्धित त्रुटिहरू
सूक्ष्म, नक्षत्र, क्षेत्र, इच्छुक, क्षमायाचना, विक्षुब्ध
३. 'य' र 'ए' वर्ण सम्बन्धित त्रुटिहरू
ऐनकानुन, समय, एउटा, यथार्थवाद, अध्येता, सक्रिय, उपाध्याय, परिचय
४. 'ण' वर्ण सम्बन्धित त्रुटिहरू
कारण, प्रमाण, प्राण, निर्माण, अनुकरणीय, संरक्षण, क्षेणी, रमणिय
५. हलन्त र अजन्त सम्बन्धित त्रुटिहरू
दुःख, भ्याल, निम्ति, घर, आवास बाहिर, ध्यान, गइन, अब, आज
६. रेफ वर्ण सम्बन्धित त्रुटिहरू
निर्जन, प्रचारप्रसार, क्रमिक, दुर्घटना, स्वर्गवास, वर्ष, धर्ती, मर्मत, भ्रम, मृत्यु
७. प्रानत्व वर्ण सम्बन्धित त्रुटिहरू
आफ्ना, सहपाठी, चलाख, भिडभाड, टाढा, ओडेको, अपराध, सोख
८. पूर्ण वर्ण सम्बन्धित त्रुटिहरू
लोहोटा, भाग्नावशेष, साच्चै, महत्वपूर्ण, अहारिसे, चिह्न
९. संयुक्त वर्ण सम्बन्धित त्रुटिहरू
उदेश्य, बुट्टा, सिक्का, बुद्ध, सच्चा, सिट्ठी, प्रसन्न, तलीन, उद्योग, उच्चतम
१०. अनुनासिक सम्बन्धित शब्दहरू
ईटा, भाँडभैलो, जहानिया, टुँडाल, किँवदन्ती, गाँस, मुख्याई, नयाँनयाँ, गुडँ, किराँत
११. अन्त्यमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरू
पुष्ट, पुरस्कृत, उत्कृष्ट, वंशवृक्ष, वृतान्त
१२. आदि स्थानमा 'स' वर्ण सम्बन्धित शब्दहरू
स्थिति, स्ववायर, स्वभाव, स्नान, स्थापित, स्रोत, स्तुति

१३. 'अ' वर्णको उच्चारण गर्दा हुने त्रुटिहरू

अक्षर, मह, सराप, दया, खराब, कथा, नरम, गहना, पर्वत, मरेको, वर्तमान, कर्ता, सडक, बहादुर, अचल, अहिले, कम, अथवा, कपाल, जहान, बजार, अमूल्य, डर, नचल

१४. शब्दको मध्य स्थानमा 'अ' वर्णको उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

कागज, आदर, भगवान, अखवार, धन्यवाद, उत्तर, भारत, पुरस्कार, दुर्व्यवहार, निमन्त्रणा, दुर्घटना, कृपया, बेस्सरी, सिर्जना, सपना, पालन, उपहार, पिरमर्का, आश्रम, कलपना

१५. शब्दको अन्त्यमा 'अ' वर्णको उच्चारण गर्दा त्रुटिहरू

अचम्म, सुख, अनार, यन्त्र, अन्त, पडख, हेरचाह, लाग्छ, मूर्ख, स्वच्छ, घमण्ड, हेर्छ, धर्म, पर्छ, वृक्ष, भनिन्छ ।

१६. प्राणत्वको आधारमा वर्णहरूको उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

लड्यो, सडक, पेटी, टेम्पो

१७. उच्चारणमा 'ह' वर्ण लोप हुने शब्दका त्रुटिहरू

सहकाल, साहस, सहसचिव, महानगर, महादेव, गन्हाएको, सम्हाल, महाकाली, सहकार्य, सहनाई

१८. लिङ्ग उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

भनिन्छ, भनिन्, भन्छिन, आउदैछिन, गइन्, हिडेकी, आइन,खाइन, गइन, लिन्छे, जान्छन्, जान्छे, बसिन

१९. मौखिक उच्चारण गराउँदा भएका त्रुटिहरू

अब, टिप्छु, थियौ, भन्छु, खाए, दुःख, भैसी, सम्मान, मैले उपदेश, भगडा, बुझ्छु, गर्छु, थिइनौ, पर्छ, साँभा

२० अनुच्छेद सस्वर पठन गराउदा भएका त्रुटिहरू

छापाखाना, हस्तलेखित, सुक्ष्म, गाता चित्र, फल्याकहरू, बनाइन्थ्यो, पुरानो, रङ्गीन, शालीग्राम, मनोभाव

परिशिष्ट : ख

यस शोधकार्यका लागि समावेश गरिएका विद्यालयको नाम

१. राष्ट्रिय माध्यमिक विद्यालय, बीरेन्द्र बजार, धनुषा

प्र.अ. श्री हिरालाल साह

२. राष्ट्रिय माध्यमिक विद्यालय, भरतपुर धनुषा

प्र.अ. श्री राजकुमार विश्वकर्मा

३. नव दुर्गा नि.मा.वि., राधापुर धनुषा

प्र.अ. श्री जगप्रसाद ठाकुर

४. नि.मा.वि. जुडीबजार, धनुषा

प्र.अ. श्री गंगाराम साह

व्यक्ति वृत

नाम	:	प्रमोद पासवान
ठेगाना	:	गा.वि.स. भरतपुर -९, धनुषा
जन्म मिति	:	२०४३।०४।१२
बुवाको नाम	:	विलास पासवान
आमाको नाम	:	श्रीवती देवी पासवान
नागरिकता	:	नेपाली
शैक्षिक योग्यता	:	एम. एड (नेपाली)
धर्म	:	हिन्दु
भाषा	:	मैथिली
सम्पर्क नं.	:	९८४४४१००२०
शिक्षा	:	

१. एस. एल. सी. : श्री उ मा. वि. मुलाबारी, भिमान, धारापानी
२. प्रविणता प्रमाणपत्र तह : श्री मोहन उ. मा. वि. रामनगर, मिर्चैया, सिरहा
३. स्नातक तह : श्री रा.रा. म. ब. क्याम्पस सिरहा
४. स्नाकोत्तर : श्री रा.रा. ता.ज. ब. क्याम्पस गोल बजार, सिरहा